

Nr 232.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående gottgörelse med anledning av visst av danske undersåten E. Bruun framställt krav mot svenska staten; given Stockholms slott den 26 april 1929.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen ministern för utrikes ärendena hemställt.

GUSTAF.

Ernst Trygger.

Utdrag av protokollet över utrikesdepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 april 1929.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDAVIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Ministern för utrikes ärendena anför efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations- och finansdepartementen:

Genom kontrakt den 25 juni 1913 (Bil. A.) med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen åtog sig danske undersåten L. C. Olesen att före den 1 juli 1916 på entreprenad utföra anläggning av fiskehamn vid Träslövs fiskeläge i Hallands län. Kontraktet föreskrev en dagabot av 100 kronor för entreprenadtidens överskridande, därest ej förlängning därav särskilt avtalats eller dröjsmålet förorsakats av force majeure (§ 12). I händelse av entreprenadtidens överskridande av annan orsak än force majeure ägde beställaren därjämte rätt att frångåta entreprenören arbetet och själv utföra det på dennes risk och bekostnad (§ 13).

Genom avtal den 19 januari 1915 (Bil. B.) mellan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och danske undersåten, ingenjören E. Bruun överläts nämnda entreprenadkontrakt å Bruun, varvid entreprenadtiden utsträcktes till utgången av år 1916.

Under år 1916 konstaterades försening i arbetet av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som i skrivelse till Bruun framhöll önskvärdheten av att detsamma bedreves med ökad intensitet. Under en härav föranledd omfattande skriftväxling gjorde Bruun gällande, att styrelsen vore skuld till förseningen, och gjorde på denna grund förbehåll om förlängning av tiden för arbetets fullbordande. Dessa framställningar tillbakavisades av styrelsen.

Efter entreprenadtidens utgång, då cirka en tredjedel av arbetet återstod ofullbordad, meddelade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Bruun, att den komme att enligt kontraktet kräva dagabot. Detta besvarades av Bruun med hänvisning till att inträdd force majeure redan för länge sedan skulle hava berättigat honom att nedlägga arbetet samt att försummelser från styrelsens sida fördröjt arbetet. Ett av Bruun den 4 juli 1917 framställt förslag om skiljedom accepterades i princip av styrelsen, som dock önskade uppskov med sådant förfarande till dess arbetet avslutats, då samtliga meningsskiljaktigheter kunde på en gång avgöras.

Den 26 september 1917 anmälde Bruun till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, att arbetet automatiskt upphört på grund av bränslebrist, och föreslog, att styrelsen skulle låta framdraga elektrisk ledning för åstadkommande av drivkraft. I annat fall vore enligt Bruuns förmenande arbetets fortsättande ogörligt. Han ville emellertid, om styrelsen likväl insisterade å dess fortsättande, efter bästa förmåga söka utföra det *enligt räkning*. På grund av fördyringen hemställde Bruun vidare om ett procentuellt tillägg på det avtalade priset för redan utfört arbete.

Sedan denna framställning avslagits av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen såsom stridande mot avtalet, föreslog Bruun den 31 oktober 1917, att kontraktet enligt närmare överenskommelse skulle hävas, att arbetet, sådant det — i färdigt eller ofärdigt skick — föreläge, skulle överlämnas till styrelsen och att uppgörelse skulle ske efter värdering enligt närmare avtalade villkor. Framställningen avslogs av styrelsen, som samtidigt förklarade sig förutsätta, att Bruun vore ense med styrelsen om dennas övertagande av arbetet (på Bruuns risk och bekostnad).

Mot sistnämnda uttalande protesterade Bruun i svarsskrivelse den 22 november 1917, vari han i stället vidhöll sitt förslag av den 31 oktober 1917 under åberopande av force majeure (enligt kontraktets bestämmelser härom och i sådant hänseende gällande allmänna principer).

Sedan väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som enda utväg enligt avtalet hänvisat till skiljedomsförfarande, hemställde Bruun den 19 december 1917 hos Kungl. Maj:t om tillstånd till en överenskommelse, varigenom kontraktet hävdes, det utförda arbetet överlämnades till styrelsen samt resterande betalning för utfört arbete erlades tillika med betalning efter värdering av material och arbetsanordningar. Bestämmande av dyrtidstillägg och annan ersättning för utfört arbete skulle överlämnas åt skiljemän.

Sedan väg- och vattenbyggnadsstyrelsens tekniske representant vid anläggningen i utlåtande anfört bl. a., att arbetet, rätt bedrivet, bort kunna vara färdigt i avtalad tid och att de av Bruun åberopade bevisen för force majeure förskrevo sig från tiden efter mars 1917, avslogs i överensstämmelse med styrelsens hemställda Bruuns framställning av Kungl. Maj:t den 8 mars 1918.

Genom skrivelse den 4 april 1918 förklarade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen Bruun skild från arbetet i enlighet med kontraktets § 13. Häremot protesterade Bruun och krävde, att arbetet skulle vila till dess han, sedan föreliggande force majeure upphört, kunde återtaga detsamma.

Sedan vidare en framställning av denna innebörd till Kungl. Maj:t förklarats ej föranleda någon åtgärd, meddelade Bruun den 1 juni 1918, att han, då väg- och vattenbyggnadsstyrelsen trots hans protest ingripit i hans arbete, betraktade detta som avslutat.

Arbetet fullföljdes sedermera av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och fullbordades först i mars 1921.

På Bruuns begäran hänskötos vissa tvistefrågor mellan honom och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen till skiljedom, som avgavs den 28 september 1919. I skiljedomen framhölls, att de förhandlingar, som förts rörande ändringar i sätet för arbetets utförande, vållat Bruun sådan tidsförlust, att arbetstiden bort utsträckas till den 1 juni 1917, då styrelsen skulle varit berättigad häva kontraktet. Vid denna senare tidpunkt hade emellertid sådan force majeure inträtt, som kunnat berättiga Bruun till förlängning av arbetstiden. Med stöd av denna motivering ogillades dels styrelsens krav på dagabot (44,800 kronor), dels Bruuns krav på ersättning därför att styrelsen orättmätigt skilt honom från arbetet (130,668:75 kronor).

Vidare ogillades ett krav på 33,000 kronor, som Bruun framställt på den grund, att styrelsen krävt arbetets fortsättande trots rådande force majeure. Doms motivering i denna del gick ut på att Bruun aldrig begärt att få nedlägga arbetet utan endast begärt ändrade betalningsvillkor och att styrelsen ej genom att avslå sistnämnda framställning ådragit sig ansvar för fördyringen.

Slutligen ogillades ett av Bruun, under åberopande av att det av honom övertagna kontraktet avslutats före krigets början, framställt anspråk på 194,000 kronor såsom »dyrtidstillägg». Såsom domskäl anfördes, att den omständigheten, att kontraktet slutits före världskrigets början desto mindre kunde medföra skyldighet för styrelsen att utgiva dyrtidstillägg, som avtalet mellan styrelsen och Bruun om kontraktets övertagande slutits efter krigets början.

Å andra sidan tillerkändes Bruun såsom vederlag för merkostnader på grund av uppkomna tekniska svårigheter vid arbetet ett belopp av 47,797:57 kronor jämte ränta.

Den 28 maj 1921 hemställde Bruun hos Kungl. Maj:t om bl. a. ersättning för lidna förluster (med 194,000 kronor liksom inför 1919 års skiljenämnd). Sedan såväl väg- och vattenbyggnadsstyrelsen som statskontoret avstyrkt bifall härtill, avslog Kungl. Maj:t denna framställning den 2 december 1921.

Efter yrkande från båda parterna tillsattes sedermera ny skiljenämnd. I dom

den 12 april 1923 förklarade denna bl. a. Bruuns yrkanden i vad de avsåge betalning för diverse fordringsposter med 23,678:87 kronor och ersättning för förlust å hamnanläggningen med 354,000 kronor, allt med ränta, icke kunna upptagas till prövning, då de måste anses omfattade av skiljedomen år 1919. Samtidigt ogillades ett av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen vid detta skiljedomsförfarande framställt anspråk på ersättning med 442,774 kronor för de merkostnader, som styrelsen fått vidkännas för arbetets fullbordande. Utslaget motiverades i sistnämnda del därmed, att ehuru styrelsen varit befogad att såsom skett skilja Bruun från arbetet, force majeure vid den tidpunkten förelegat och sedermera vållat merkostnaden.

Skiljenämnden förklarade däremot Bruun berättigad att utbekomma dels ett enligt kontraktet av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen innehållt belopp av 32,231:71 kronor jämte ytterligare innehållna 4,000 kronor, dels ock viss borgensförbindelse å 60,000 kronor.

Sedermera hemställde Bruun den 25 juli 1925 hos Kungl. Maj:t, under beto- nande av den betryckta ekonomiska ställning, vari han genom hamnföretaget rå- kat, om ersättning för den av honom till 454,081 danska kronor beräknade för- lusten med så stort belopp, som Kungl. Maj:t med hänsyn till de föreliggande omständigheterna kunde finna billigt. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen av- styrkte framställningen under hänvisning till de bägge laga kraftvunna skilje- domarna men framhöll samtidigt, att »vad av sökanden anförts om ersättning för vissa på ekonomisk force majeure beroende förluster torde kunna stödja sig på en numera ganska allmän rättsuppfattning om skäligheten av en sådan ersätt- ning». Statskontoret, som likaledes avstyrkte framställningen, ville emellertid icke förneka, att om saken endast såges ur billighetens synpunkt vissa skäl kunde anses tala för ett tillmötesgående åtminstone i någon mån av Bruuns fram- ställning. Kungl. Maj:t avslög Bruuns framställning den 19 november 1926.

Frågan upptogs därefter under år 1927 på diplomatisk väg av danska rege- ringen, varvid framhölls att Bruuns ekonomi genom hamnföretaget ödelagts och att han hotades av fullständig ruin, därest han ej erhöle någon ersättning av svenska staten. Från dansk sida framhölls vidare särskilt, att den upp- fattning, som legat till grund för 1919 års skiljedom — varigenom förklarades, att Bruun icke i anledning av den till följd av världskriget inträdda kostnads- stegringen kunde tillerkännas något dyrtidstillägg — under tiden intill 1923 års skiljedom undergått en sådan förändring, att skiljemännen, om de ej varit bundna av 1919 års skiljedom, säkerligen, på sätt de ock förfarit år 1923 i ett analogt fall i mål mellan entreprenören Olesen och väg- och vattenbyggnads- styrelsen, skulle hava tillerkänt Bruun dyrtidstillägg.

Då de med anledning härav inledda diplomatiska förhandlingarna ännu i februari 1928 icke lett till något resultat, framfördes vid denna tidpunkt så- som ett för båda regeringarna antagligt förfarande för frågans fortsatta be- handling tanken på att densamma borde hänskjutas till en för ändamålet sär- skilt tillsatt förlikningsnämnd, sammansatt av en svensk och en dansk medlem samt en norrman såsom ordförande, med uppdrag att underkasta frågan när-

mare undersökning och att därefter till de båda regeringarnas fria prövning framlägga ett utlåtande om resultatet därav tillika med förslag till frågans lösning. Sedan norska regeringen på därom framställd begäran förklarar sig villig utse ordförande i den ifrågasatta förlikningsnämnden, utsåg Kungl. Maj:t den 4 augusti 1928, med godkännande av de i ärendet vidtagna förberedande åtgärderna, förutvarande revisionssekreteraren, häradshövdingen Algot Bagge till svensk medlem uti förlikningsnämnden. Till ordförande i nämnden utsågs av norska regeringen höiesterrettsdommer Paal Berg. Från dansk sida utsågs professorn Kristian Sindballe.

Förlikningsnämndens utlåtande (Bil. C.) avgavs under sistlidne februari månad och innebar, att den norske medlemmen förordade en ersättning av 75,000 kronor, till vilket förslag den danske medlemmen subsidiärt anslöt sig, ehuru han i första hand tillstyrkt ett högre belopp, under det att den svenske medlemmen i ett särskilt yttrande föreslog 30,000 kronor.

Under det att sålunda nämndens samtliga medlemmar funnit billighetsskäl tala för att någon ersättning lämnades Bruun, hava meningarna divergerat rörande det belopp, varmed sådan gottgörelse borde utgå. Som framgår av majoritetens och den svenske medlemmens utlåtanden, har den bristande enigheten härutinnan framför allt orsakats av skiljaktiga meningar dels rörande den tidpunkt, vid vilken ekonomisk force majeure finge anses hava inträtt för Bruun, dels ock beträffande den under världskriget inträffade prisstegringens inverkan i det förevarande fallet. I förstnämnda hänseende har majoriteten ansett, att Bruun, då han 1915 övertog entreprenadkontraktet utan annan ändring av de år 1913 uppgjorda villkoren än att arbetstiden för honom förlängdes med ett halvt år, befunnit sig i ett ekonomiskt tvångsläge (på grund av försträckning till den dåvarande entreprenören), av vilket skäl Bruuns avtal med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i viss mån skulle varit att betrakta som ett förkrigskontrakt. Den svenske medlemmen, vilken icke kunnat biträda denna uppfattning och därför funnit ekonomisk force majeure hava inträtt vid en betydligt senare tidpunkt än enligt majoritetens uppfattning, har, förutom detta skäl för en relativt låg ersättningssumma, åberopat jämväl den förebragta utredningen rörande den faktiska stegringen av lönenivån å arbetsplatsen.

Ungefär samtidigt med avslutandet av förlikningsnämndens arbete avled ingenjör Bruun (den 12 februari 1929). Enligt vad som inhämtats är dödsboet insolvent, i det att skulderna torde med minst 100,000 kronor överstiga tillgångarna, varför arvingarna avträtt boet till urarvskonkurs. Bruun efterlämnar tre döttrar i ett första gifte i åldern 17—22 år samt änka, efter allt att döma i små omständigheter.

Då det nu gäller att från svensk sida taga ställning till det föreliggande förslaget till definitiv reglering av denna fråga, vill jag i första hand framhålla, att någon *rättsligt* grundad fordran mot svenska statsverket ej föreligger. Såsom framgår av vad ovan anförts hava nämligen de krav från Bruuns sida, varom nu är fråga, blivit genom bindande skiljedom underkända. Vidare

synes det mig i varje fall tveksamt, huruvida *billighetskäl*, som i saken åberopats eller kunna åberopas, tillräckligt motivera utanordnandet av en gottgörelse. Enär emellertid från svensk sida sakens hänskjutande till förlikning medgivits, varvid jämväl torde hava beaktats det ekonomiska nödläge, vari Bruun råkat, och med hänsyn till den synnerliga vikt danska regeringen visat sig fästa vid ett tillmötesgående av dess upprepade framställningar, har jag icke desto mindre, sedan ärendet underställts utrikesnämnden, stannat vid att vilja förordna en gottgörelse, vilken dock icke torde böra sättas högre än 50,000 kronor. För ändamålet torde ett extra anslag böra äskas å riksstaten för budgetåret 1929/1930. Med hänsyn till resultatet av den hittillsvarande riksdagsbehandlingen av de olika huvudtitlarna i statsverkspropositionen torde det ifrågasatta anslaget kunna täckas inom ramen av de inkomster, som beräknas enligt budgetförslaget.

Som torde framgå av ovanstående skulle Bruuns efterlämnade änka och barn icke erhålla någon del av en eventuell betalning från svenska staten, därest denna inginge i dödsboet. På grund av min uppfattning angående den bärande grunden för ifrågavarande utbetalning kan jag emellertid icke anse ett dylikt resultat tillfredsställande utan förordar, att 25,000 kronor överlämnas till konkursboet samt 25,000 kronor fördelas mellan Bruuns änka och barn, på sätt Kungl. Maj:t kan finna skäligt bestämma. Förutsättningen för ifrågavarande utbetalning torde böra vara, att såväl konkursboet som Bruuns änka och barn förklara sig avstå från varje ytterligare krav mot svenska statsverket.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte i proposition föreslå riksdagen

att till bestridande av gottgörelse med anledning av visst av danske undersåten, ingenjören E. Bruun framställt krav mot svenska staten under riksstatens tredje huvudtitel för budgetåret 1929/1930 anvisa ett *extra* anslag av . . . . kronor 50,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

R. Arfwedson.

Bilaga A.

K o n t r a k t

mellan Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, beställare, samt Entreprenör L. C. Olesen, Esbjerg, entreprenör, angående utförande af fiskehamnsanläggning vid Träslöv i Hallands län.

§ 1.

Entreprenören förbinder sig härmed att för beställarens räkning utföra anläggning af fiskehamn vid Träslövs fiskeläge i enlighet med en, till detta kontrakt hörande, af Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen utarbetad och af Kungl. Maj:t den 25. april 1913 fastställd arbetsplan, tillhörande arbetsbeskrifning samt i enlighet med bestämmelserna i detta kontrakt.

§ 2.

Kontraktet bifogade ritningar och handlingar utgöras af:

- a) ett band med 14 st. ritningar, försedda med beställarens påskrift,
- b) arbetsbeskrifning,
- c) prislista (= entreprenörens kostnadsanbud),
- d) borgensförbindelse.

§ 3.

Entreprenaden omfattar alla de arbeten, som erfordras för fiskehamnens anläggning i enlighet med ritningarna och arbetsbeskrifningen. I entreprenaden ingår dock icke anskaffandet och bekostandet af fyranordningen på västra vågbrytaren. Murningsarbetet för fyranordningens anbringande och grundande å vågbrytaren ingår dock i entreprenaden.

Skulle å ritningarna saknas något, som finnes upptaget i arbetsbeskrifningen, äger denna senare vitsord, och skulle ritningarna upptaga något, som ej återfinnes i arbetsbeskrifningen, äga ritningarna vitsord. Skulle ritningar och arbetsbeskrifning ej öfverensstämma, äger beställaren afgöra hvilkendera handlingen, som skall lända till efterrättelse vid arbetets utförande. Å ritningarna hafva alla i siffror angifna mått giltighet framför skalmått. Entreprenören har att själf öfvertyga sig om tillförlitligheten af de undersökningar, som ligga till grund för bestämmande af arbetets omfattning, och äger sålunda icke under några omständigheter rätt till någon särskild ersättning, därest undersökningarna skulle befinnas vilseledande, eller oförutsedt arbete uppstå. Skulle under arbetenas utförande och innan hamnanläggningen blifvit slutligen afsynad och af beställaren godkänd, skada å hamnanläggningen genom storm eller annorledes uppstå, vare entreprenören skyldig utföra och bekosta arbetets återställande i fullgodt skick, som af beställaren kan godkännas.

§ 4.

Entreprenören är skyldig att bekosta och verkställa alla för arbetets utförande erforderliga undersökningar, mätningar, utstakningar och utsättningar

af mått och ansvara för dessas riktighet. Entreprenören är vidare skyldig att före utförandet af hamnanläggningens olika delar för granskning och godkännande af beställaren till denne insända profil-, sektion- och arbetsritningar i dubbla exemplar öfver desamma, hvaraf det ena exemplaret efter granskning återställles till entreprenören, vilket bör ske så fort som möjligt efter ritningarnas inlämnande. Beställarens granskning och godkännande af ritningar medför icke någon inskränkning i entreprenörens ansvar enligt detta kontrakt.

Entreprenören är skyldig att senast inom 2 månader efter arbetets godkännande aflämna fullständiga arbets- och hufvudritningar, utvisande huru arbetet blifvit utfördt.

Entreprenören skall dessutom ansvara för, att allmänna författningar och stadgar samt af myndigheter meddelade föreskrifter, som i hvarje särskildt fall äga tillämpning, iakttagas samt bestrida alla härmed förenade kostnader.

§ 5.

Materialier, som ej af beställarens ombud (= kontrollant och posthafvande ingenjör) godkänts, få ej till arbetet användas. Samtliga arbeten skola, såvida icke annorlunda skriftligen öfverenskommits mellan beställaren och entreprenören, utföras i noggrann öfverensstämmelse med vid kontraktet fogade ritningar och arbetsbeskrifning samt de särskilda föreskrifter, hvilka under arbetets gång meddelas af beställarens ombud beträffande materialiernas beskaffenhet och arbetenas utförande.

§ 6.

Entreprenören är skyldig att under arbetets gång verkställa de förändringar eller utföra de tilläggsarbeten, som beställaren fordrar. Ändringsarbeten, som icke föranleda ökning i kostnaderna, skola af entreprenören utföras utan särskild ersättning.

För ändrings- eller tilläggsarbeten, som öka kostnaden, äger entreprenören bekomma ersättning enligt prislisans à-pris. Skulle däremot ändring medföra besparing i arbetskostnad eller materialier, skall entreprenören vidkännas motsvarande afdrag å entreprenadsumman enligt prislisans à-pris.

Ändrings- eller tilläggsarbete, hvarom ej före detsammans utförande skriftlig öfverenskommelse träffats, föranleder icke ändring i den aftalade entreprenadssumman.

Förändringar och tilläggsarbeten berättiga ej entreprenören till förlängning af arbetstiden, såvida icke skriftligt aftal därom på förhand träffats.

§ 7.

För kontroll och öfvervakande af arbetets kontraktsenliga utförande anställer beställaren en kontrollant och en posthafvande ingenjör, och åligger det entreprenören och hans arbetsledare på platsen att ställa sig till efterrättelse alla de anvisningar och föreskrifter, som af dessa lämnas, detta äfven i afseende å sådana detaljer, som icke på annat sätt blifvit fullständigt bestämda.

Entreprenören skall på sin bekostnad tillhandahålla kontrollanten, posthafvande ingenjören eller dessas biträde all för granskning af entreprenörens i § 4 omförmälda undersökningar, mätningar, utstakningar och utsättningar af mått, erforderlig handtlangning och lämplig undersökningsmateriel, däribland bemannade båtar.

§ 8.

Under hela arbetstiden skall entreprenören vid arbetsplatsen hafva närvarande ett fullt sakkunnigt ombud (ingenjör, verkmästare eller förman), som

leder arbetena å entreprenörens vägnar och till hvilken beställaren, beställarens kontrollant eller posthafvande ingenjör skola äga att vid entreprenörens frånvaro meddela sina föreskrifter eller anmärkningar med samma kraft och verkan, som om dessa blifvit entreprenören direkt meddelade. Entreprenörens ombud skall vara fullt förtrogen med utförandet af de arbeten, som ingå i entreprenaden, samt skall vara af entreprenören ålagd att utan uppskof följa de föreskrifter, som lämnas af beställaren, kontrollanten eller posthafvande ingenjören beträffande arbetets kontraktsenliga utförande eller i fråga om ordningen på arbetsplatsen. Skulle hos entreprenören vid hamnanläggningen anställd ingenjör, verkmästare, förman eller dylik visa sig oduglig eller försumlig eller vägra att ställa sig sådan beställarens, kontrollantens eller posthafvande ingenjörens föreskrifter, som nyss nämnts, till efterrättelse, skall han, om beställaren så fordrar, omedelbart aflägnas från befattning med arbetet. Vid arbetets utförande böra endast dugliga och vana arbetare användas. Hos entreprenören anställd person, som icke iakttagit god ordning eller godt uppförande, skall efter beställarens tillsägelse omedelbart skiljas från arbetet.

§ 9.

Utförda delar av entreprenaden, som icke befinnas motsvara öfverenskomna fordringar enligt detta kontrakt eller eventuella tillägg därtill, skola genast undanskaffas och ersättas med nya, som fylla dessa fordringar. Underhaltiga och kasserade materialier få icke användas till arbetet, utan skola genast af entreprenören undanskaffas från arbetsplatsen vid äfventyr, att de eljest bortskaffas genom beställarens försorg på entreprenörens bekostnad.

§ 10.

Arbetet skall så bedrivas att därigenom så ringa hinder som möjligt uppstår för trafiken i hamnen.

Entreprenören är intill dess hamnanläggningen afsynats och af beställaren godkänts, ensam ansvarig för all genom arbetet uppkommen skada.

§ 11.

Entreprenören skall på sin bekostnad anskaffa alla för entreprenadens utförande erforderliga arbetsredskap, maskiner, ställningar och materialier m. m., skolande dynamit och öfriga sprängämnen, stubin och tändhattar förvaras på lagenligt sätt. Entreprenören har att själf förvärfva tillstånd att innehafva erforderlig mängd sprängämnen samt bekosta och föranstalta om uppförande af behöfliga förvaringsrum för desamma. Vid sprängning skall iakttagas försiktighet och nödig signalering därvid äga rum.

§ 12.

Arbetet skall påbörjas så snart ske kan efter det kontrakt om arbetets utförande blifvit med beställaren afslutadt, dock senast den 7. Juli 1913 och så bedrivas att det i sin helhet må vara fullbordadt före utgången av Juni 1916, vid 100 kronors dagabot, där ej förlängning i arbetstiden blifvit i vederbörlig ordning beviljad; åliggande det entreprenören att om arbetets fullbordan i god tid gifva beställaren underrättelse, på det att beställaren må kunna föranstalta därom, att arbetet varder i vederbörlig ordning afsynadt.

Skulle arbetstidens öfverskridande bevisligen vara förorsakadt af strejk, allmän lockout eller större olycka, till hvilken entreprenören bevisligen ej varit vållande, befrias entreprenören från erläggande af dagaboten, dock endast för

så lång tid, som motsvarar det häraf framkallade dröjsmålet. Uppstår hinder af ofvanstående art, skall entreprenören ofördröjligen därom skriftligen underätta beställaren, vid risk att någon förlängning af arbetstiden eljest icke medgifves och att dagaboten utgår.

§ 13.

Skulle arbetena bedrifvas så långsamt, att de icke kunna medhinnas inom den i § 12 föreskrifna tiden, äger beställaren rätt att frångåta entreprenören arbetet och på dennes risk och bekostnad själf eller genom annan entreprenör låta utföra detsamma, såvida icke arbetenas långsamma utförande är beroende af sådana i § 12 angifna omständigheter, som befria entreprenören från dagabot för försening.

Om materialier eller arbete äro bristfälliga eller ej i öfverensstämmelse med i föreskrifven ordning lämnade föreskrifter, eller om entreprenören på annat sätt skulle brista i fullgörandet af sina enligt kontraktet åtagna förbindelser, äger beställaren rätt att frångåta entreprenören arbetet helt eller delvis samt på dennes risk och bekostnad själf eller genom ny entreprenör låta afhjälpa och utföra, hvad som är bristfälligt eller ofullbordadt; varande entreprenören därvid skyldig ersätta den ökade kostnad, som staten i följd däraf får vidkännas.

I händelse entreprenören på grund af bestämmelserna i denna paragraf skiljes från entreprenaden, äger den, som öfvertager arbetets utförande, rätt att till sig lösa alla för arbetets fullgörande erforderliga, vid arbetsplatsen befintliga, entreprenören tillhöriga materialier, arbetsskjul, ställningar och redskap.

Kan godvillig öfverenskommelse om ersättning ej träffas, skall densamma bestämmas af tre skiljemän enligt svensk lag.

Kostnader för värdering af arbete, materialier m. m., som måste verkställas i samband med entreprenörs skiljande från entreprenaden, skola betalas af samme entreprenör.

§ 14.

Entreprenören är i den utsträckning, gällande lag föreskrifver, ansvarig för hos honom anställda arbetare beträffande ersättningsskyldighet vid olycksfall och skyldig att i riksförsäkringsanstalten låta försäkra hos honom för hamnanläggningsarbetena anställda arbetare och förmän för att bereda dem ersättning i enlighet med bestämmelserna i lagen den 5 juli 1901, angående ersättning för skada till följd af olycksfall i arbete. Försäkringsbref och premiekvitton skola för beställarens ombud företes.

Fullgör icke entreprenören sina skyldigheter i detta afseende, eller försummar han att verkställa inbetalning af försäkringspremier, äger beställaren att på entreprenörens bekostnad verkställa försäkring och inbetala premierna, samt att af entreprenören eller hans borgensmän uttaga full ersättning härför.

§ 15.

Entreprenören är ansvarig för sina underordnades gärningar med afseende på ifrågavarande arbete. Beställaren fritages från allt ansvar för hvarje ingrepp i tredje mans rätt, som begås af entreprenören, hans ombud, medhjälpare eller arbetare.

§ 16.

Utan beställarens medgifvande får entreprenören icke transportera någon af sina kontraktsenliga förpliktelser på annan eller andra.

§ 17.

Entreprenören har att själf sörja för uppsikt öfver och bevakning af de af honom utförda arbetena, ända till dess de blifvit slutaftsynade och af beställaren godkända. Före sistnämnda tidpunkt bär entreprenören ansvaret för all skada.

Därest i anledning af arbetena polisbevakning befinnes erforderlig, skall denna bekostas af entreprenören, liksom äfven alla ifrågakommande omkostnader för de vid arbetena anställda arbetarnes sjukvård.

§ 18.

Entreprenören ikläder sig två års garanti, räknadt från den dag, arbetet slutaftsynats och skriftligen godkänts. Entreprenören är skyldig att på sin bekostnad utan uppskof afhjälpa alla brister, som under denna tid uppstå på grund af bristfälliga materialier eller bristfälligt utförande eller sättningar och hopsjunkningar; dock är entreprenören fritagen från ansvar för skador, som under garantitiden utan hans förskyllande uppkommit genom vanvård, okynne eller olyckshändelser som icke helt eller delvis hafva sin orsak i bristfälligt utförande eller bristfälliga materialier. Skulle entreprenören ej genast och på tillfredsställande sätt utföra de honom sålunda åliggande arbetena, är beställaren berättigad att själf eller genom annan person låta på entreprenörens bekostnad utföra desamma.

§ 19.

Entreprenören äger att för hamnanläggningen kostnadsfritt uttaga sten ur de s. k. Banka- och Höghallarne alldeles i närheten af hamnplatsen, samt att fritt använda den sten, som av honom upptages i hamnbassinen.

§ 20.

För detta kontrakts fullgörande samt för gäldande af beställarens på detta kontrakt grundade fordringar skall entreprenören, innan arbetet påbörjas, ställa borgen eller annan säkerhet till tio procent af betalningssumman, förbehållande sig beställaren att pröfva och godkänna den erbjudna borgen eller säkerheten.

§ 21.

Efter arbetets fullbordande skall afsyning förrättas af en nämnd, bestående af ett ombud för beställaren, ett ombud för entreprenören samt en af beställaren förordnad ojäfvig sakkunnig.

Vid besiktningar för utrönande af arbetets fortgång, äfvensom för afgörande af fråga om arbetets godkännande skall entreprenören vidkännas de besiktning- och afsyningskostnader, som ej utgöras af arvoden och reseersättningar för kontrollant och de af beställaren utsedda besiktningmännen, och får slutligt godkännande ej grundas på annan undersökning än den, som efter hela arbetets fullbordande verkställas af de på föregående sätt utsedda besiktningmännen, förbindande sig entreprenören att åtnöjas med afsyningsnämndens beslut, i följd hvaraf entreprenören afsäger sig all rätt att påkalla öfverbesiktning.

Efterbesiktning omedelbart före ansvarstidens utgång verkställas, om beställaren det fordrar, och sker på samma sätt, och kostnaden för densamma bestrides efter samma grunder som ofvan föreskrifvits.

Entreprenören är skyldig att ställa sig till efterrättelse de vid besiktning och efterbesiktning gjorda anmärkningarna samt att ofördröjligen verkställa de förbättringar, ändringar eller kompletteringar, som af besiktningssnämnd påyrkas, vid äfventyr att desamma eljest verkställas genom beställarens försorg på entreprenörens bekostnad.

§ 22.

För hvad entreprenören genom detta kontrakt åtagit sig betalar beställaren i ett för allt en summa af Trehundrasjuttioniotusensexhundraaderton kr. 50 öre (379,618:50) kronor, som efter anmälan hos och bepröfvande af beställaren utbetalas till entreprenören i den mån arbetet fortskrider, och sådant utförts för 25,000 kr., dock ej oftare än hvar månad och då med innehållande af $\frac{1}{10}$ af värdet af den färdiga delen af anläggningen. Värderingen häraf verkställas i enlighet med de enhetspris, som finnas upptagna i anbudet (= prislstan), och skall denna del af betalningen innehållas till dess hela arbetet är färdigt och godkänt. Vid värderingen iakttages att betalning ej utgår för materialier, som ännu ej äro använda i den utförda delen af anläggningen.

Förskott till högst 10 % af entreprenadsumman kan beviljas efter pröfning af därom gjord framställning. Beviljas förskott, skola 7 % däraf återbetalas vid hvarje utanordning till entreprenören genom innehållande jämväl af detta belopp utöfver förberörda $\frac{1}{10}$.

Då det kontrakterade arbetet blifvit afsynadt och af beställaren godkänt, utbetalas återstoden af entreprenadsumman med de afdrag eller tillägg, som kunna blifva en följd af bestämmelserna i detta kontrakt, sedan af bevis om afsyning och godkännande åtföljd räkning till beställaren inkommit och blifvit granskad.

§ 23.

Twist angående tolkningen eller tillämpningen af detta entreprenadkontrakt eller därmed i samband stående rättsförhållanden liksom ock angående den betalningsskyldighet, som till följd af kontraktet åligger kontrahenterna, får icke dragas under domstols pröfning, utan skall afgöras af tre skiljomän i enlighet med gällande svensk lag om skiljomän.

§ 24.

Det åligger entreprenören att under arbetets gång låta taga och bekosta fotografier af de pågående, respektive färdiga arbetena på tider, som af kontrollanten eller posthafvande ingenjören bestämmas, hvilka fotografier i minst 2 exemplar skola till beställaren öfverlämnas.

§ 25.

Där särskilda bestämmelser ej äro i detta kontrakt meddelade, gälla uti tillämpliga delar föreskrifterna i Kungl. förordningen den 17 nov. 1893 angående statens upphandlings- och entreprenadväsende, jämte Kungl. kungörelsen den 1 juli 1897 angående ändrad lydelse å § 4 i nämnda Kungl. förordning.

Af detta entreprenadkontrakt äro två lika lydande exemplar, ett för hvardera kontrahenterna, upprättade och af båda kontrahenterna underskrifna.

§ 26.

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen förbehåller sig rätt att af entreprenadsumman betala premierna under byggnads- och ansvarstiden å de såsom säkerhet för den i § 18 stadgade 2 års garantien lämnade liffförsäkringsbrefven å sammanlagt 40.000 kronor och att för detta ändamål minska utbetalningen till

entreprenören med premiebeloppet pr år under byggnadstiden och vid arbetets godkännande innehålla av entreprenadsumman ett belopp, motsvarande premier för två år. Undertecknad Olesen medger Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen rätt att, därest jag skulle avlida eller bliva insolvent före garantitidens slut af liffförsäkringsbeloppet gottgöra sig för sådana skador, som omförmälas i § 18 af detta kontrakt.

Stockholm den 25. juni 1913.

Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen.

Fridolf Wijnbladh.

O. Z. Ekdahl.

G. C. A. Lindencrona.

Entreprenör L. C. Olesen.

Bilaga B.

Detta kontrakt överlätas härmed å Herr Ingeniören Erik Bruun, som jämlikt skrivelse den 16. januari 1915 under förbehåll av arbetstidens förlängning till utgången av år 1916 åtagit sig att med samma skyldigheter och rättigheter som i detta kontrakt stadgats för entreprenören Olesen fullborda hamnanläggningen samt därför denna dag ställt av Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen godkända säkerheter.

Privatbankens i Köpenhamn ovan tecknade borgen den 1. juli 1913 för Entreprenören L. C. Olesen annulleras härmed.

Stockholm den 19. januari 1915.

Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen.

Fridolf Wijnblad.

O. Z. Ekdahl.

G. C. A. Lindencrona.

Kontraktet övertages på ovan angivna villkor.

Stockholm den 19. Jan. 1915.

Erik Bruun.

Bilaga C.

Uttalelse

fra

den forliksnevnd som av den danske og den svenske regjering er nedsatt for aa fremkomme med uttalelse og forslag i anledning av spørsmålet om erstatning til ingeniør Erik Bruun for tap ved hans arbeide med Träslöf fiskehavn.

Den kongelige danske regjering og den kongelige svenske regjering har med hverandre avtalt saadant kompromis:

Efter at der i lengere tid har vært ført forhandlinger mellem den danske og svenske regjering om utbetaling av et erstatningsbeløp til ingeniør Erik Bruun for de tap han har lidt ved arbeidet paa Träslöf fiskerihavn, er de to regjeringer blitt enige om aa forelegge spørsmålet for en i dette øiemed nedsatt særlig forliksnevnd, bestaaende av et av hver part utnevnt medlem og en av den norske regjering utpekt opmann.

Forliksnevnets medlemmer skal gjøre spørsmålet til gjenstand for nærmere overveielse og forhandling og derefter overfor de to regjeringer fremsette en uttalelse om resultatet av deres virksomhet ledsaget av et forslag til spørsmålets løsning.

Den danske regjering har som medlem av forliksnevnden opnevnt professor, dr. iur. Kristian Sindballe.

Den svenske regjering har opnevnt revisjonssekretær Algot Bagge.

Den norske regjering har som opmann utpekt høiesterettsdommer Paal Berg.

Efter at der fra begge sider var blitt redegjort for saken gjennom skriftlige fremstillinger, og efter at forliksnevndens medlemmer hver for sig hadde gjort sig bekjent med disse redegjørelser med bilag, traadte nevnden den 14. januar 1929 sammen i Oslo til drøftelse og behandling av det spørsmål som er den forelagt. Nevndens arbeide blev fortsatt i møter den 15., 16., 17. og 19. januar og 3. februar. Under nevndens muntlige behandling av saken har der fra begge sider vært oversendt til nevnden supplerende skriftlige redegjørelser, som nevnden har gjort sig bekjent med.

Sakens forhistorie er i store trekk:

Ved kontrakt av 25. juni 1913 overtok den danske entreprenør L. C. Olesen overfor Kungl. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen aa utføre som entrepriser anlegget av en fiskehavn ved Träslöf i Halland len.

Entreprisen omfattet efter kontraktens § 3 alle de for anlegget av fiskehavnen nødvendige arbeider efter tegninger og arbeidsbeskrivelser.

Entreprisesummen var efter kontraktens § 22 kr. 379,618:50. Entreprenøren hadde efter § 6 rett til aa kreve særskilt godtgjørelse for endrings- og tilleggsarbeider som medførte økede utgifter. Men saadanne arbeider skulde ikke gi entreprenøren rett til forlengning av arbeidstiden medmindre skriftlig avtale blev truffet derom paa forhaand.

Arbeidet skulde efter § 12 begynne saa snart som mulig, og skulde være avsluttet innen utgangen av juni 1916 mot en dagbot av kr. 100, om ikke for-

lengelse av arbetstiden paa behørig maate var inrømmet. Det heter vidare i samme paragraff: »Skulle arbetstidens öfverskridande bevisligen vara förorsakadt af strejk, allmän lockout eller större olycka, till hvilken entreprenören bevisligen ej varit vållande, befrias entreprenören från erläggande af dagaboten, dock endast för så lång tid, som motsvarar det häraf framkallade dröjsmålet.»

I § 13 bestemmes: »Skulle arbetena bedrivas så långsamt, att de icke kunna medhinnas inom den i § 12 föreskrifna tiden, äger beställaren rätt att fråntaga entreprenören arbetet och på dennes risk och bekostnad själf eller genom annan entreprenör låta utföra detsamma, såvida icke arbetenas långsamma utförande är beroende af sådana i § 12 angifna omständigheter, som befria entreprenören från dagabot för försening.»

Ved kontrakt av 17. juli 1913 overdrog L. C. Olesen utførelsen av arbeidet til en annen dansk entreprenør, Chr. Olesen, uten at Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen blev gjort bekendt hermed.

Da Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen i november 1914 kom til kunnskap om dette forhold, krevet den at Chr. Olesen skulde fjernes fra arbeidet. Dette krav blev reist i medhold av kontraktens § 16, som bestemmer at entreprenøren ikke uten den annen parts samtykke maa overføre sine kontraktsforpliktelser til nogen annen.

Paa vegne av de danske menn som hadde forstrukket Chr. Olesen med penger, henvendte overretts sakfører Viggo Ottesen sig til Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen med anmodning om at den fortsatte utførelse av arbeidet maatte bli overført til ingeniør Erik Bruun, som var en av dem som hadde deltatt i den pekuniære støtte til Chr. Olesen.

Forhandlingene førte til en avtale av 19. januar 1915. Ved denne paatok Bruun sig fullførelsen av arbeidet med samme rettigheter og forpliktelser som for L. C. Olesen bestemt i hans kontrakt, dog saaledes at arbeidstiden blev forlenget til utgangen av 1916.

L. C. Olesen blev samtidig løst fra sine forpliktelser efter kontrakten. Bruun har opgitt at for den gevinst L. C. Olesen skulde hatt efter sin kontrakt med Chr. Olesen, fik L. C. Olesen utbetalt av Bruun kr. 29,000.

Da Bruun 19. januar 1915 overtok entreprisen, var der utført arbeide for kr. 71,568 av kontraktssummen.

I en skrivelse av 22. april 1916 gjorde Bruun Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen opmerksom paa at han ikke hadde faatt nogen meddelelse om Styrelsens stilling til forskjellige forslag vedrørende anlegget, og at som følge derav arbeidet saa godt som ganske var gaatt i staa. Han saa sig derfor nødsaget til aa reservere sig en passende forlengelse av tiden for avleveringen av arbeidet.

Styrelsen svarte i skrivelse av 27. s. m. at Bruun selv bar skylden for forsinkelsen og at man derfor ikke kunde samtykke i nogen forlengelse av arbeidstiden.

I en skrivelse av 29. april 1916 gjorde derpaa Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen Bruun opmerksom paa at arbeidet ikke blev drevet med den intensitet som syntes nødvendig for aa faa det færdig innen avtalt tid, og Styrelsen henstillet derfor til ham aa drive arbeidet med større raskhet og effekt. Samtidig blev der i skrivelsen pekt paa endel forsømmelser som Styrelsen mente Bruun hadde gjort sig skyldig i.

Bruun svarte i flere skrivelser, bl. a. i en av 9. mai 1916, at arbeidet var blitt drevet med intensitet, og at det ikke var hans skyld at det nu omtrent var gaatt i staa. I en tidligere skrivelse av 2. s. m. hadde forøvrig Bruun forbeholdt sig en forlengelse av arbeidstiden paa grunn av en forsinkelse av arbeidet som han mente var aa legge Styrelsens vedkommende til last. Styrelsen paa sin side hadde i svarskrivelse av 6. s. m. meddelt Bruun at hans anke-

maal var uberettigede og at Styrelsen derfor ikke kunde anerkjenne nogen rett for ham til forlengelse av arbeidstiden.

Bruuns anførsler i hans skrivelse av 9. mai 1916 blev av Styrelsen imotegaatt i en skrivelse av 17. s. m.

Den efterfølgende korrespondance mellem Bruun og Styrelsen viser at der i løpet av 1916 var forskjellige uoverensstemmelser med hensyn til utførelsen av arbeidet.

Ved utgangen av 1916, daa arbeidet skulde vart avsluttet, var der utført arbeide for ca. kr. 250,000 av kontraktssummen, hvorhos der var utført ekstraarbeider til et samlet beløp av ca. kr. 25,000. Der gjenstod saaledes ordinært arbeide til et beløp av ca. kr. 129,000.

I anledning av at den kontraktmessig fastsatte arbeidstid var utløpt 1. januar 1917 sendte Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen den 12. januar 1917 en meddelelse til Bruun om at den vilde komme til aa kreve den i kontraktens § 12 fastsatte dagbot fra 11. s. m. Naar Styrelsen saaledes fant aa kunne fri Bruun for dagboten for et tidsrum av 10 dager, var det fordi man mente at dette var det tidstap for Bruun som man i det hoieste kunde regne med paa grunn av den skade som to fiskerbaater den 3. august 1916 hadde voldt paa fangdammen.

I skrivelse av 4. juli 1917 til Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen gjorde Bruun opmerksom paa, at de store vanskeligheter og betydelige pekuniære krav som krigen hadde ført med sig, vilde ha gitt ham rett til aa innstille arbeidet for lenge siden. Dertil kom vanskeligheter som efter hans mening Styrelsen hadde paaført ham. I den anledning anmodet han om at en voldgiftsrett maatte bli nedsatt i medhold av kontraktens § 23 til bedømmelse av de tvistigheter som allerede var opstaatt eller som maatte opstaa.

I skrivelse av 14. s. m. svarte Styrelsen at den ikke hadde noget imot voldgift, men at den fant det riktigst og mest praktisk at alle tvistigheter blev avgjort samtidig. Den mente derfor at voldgiftsrett først burde nedsettes naar arbeidet i sin helhet var færdig.

I en skrivelse av 26. september 1917 bragte Bruun paa bane arbeidssituasjonen som den da forelaa. Det heter bl. a. i denne skrivelse: »Ved Gennemgang af de fremsendte Redegørelser fra min Arbetschef vil Kungl. Styrelsen finde, at der av mig er foretaget, vad der er menneskeligt muligt for uanseet de saaledes efterhaanden opstaaede Vanskeligheder at kunne udføre Arbetet ved Träslöf Havn, og jeg mener at kunne sige, at Resultatet af mine Anstrengelser hidtil har været over Forventning gode, ligesom jeg mener at kunne hævde, at det præsterede Arbeide og dettes Mængder viser, at al Energi fra min Side er anvendt for Arbeidets fremme. Det er jo en given Ting, at det saaledes paa Trods av alle Vanskeligheder og uhyre Prisstigninger udførte Arbeide er blevet ganske væsentlig dyrere end forudsat ved Havnearbeidets Begyndelse, og mener jeg mig berettiget til at erholde Ersättning, og skal derfor tillade mig at andrage Kungl. Styrelsen om, at der bevilges mig et Tillæg til Entreprisummen for det alt udførte Arbeide, i hvilken Henseende jeg tillader mig at foreslaa, at dette Tillæg ansættes til en vis Procentdel af Enhedspriserne. Jeg fremsætter denne min ærbødige Anmodning med saa meget større Frihed, som jeg føler mig overbevist om, at jeg ikke efter Indholdet af min Kontrakt har været forpligtet til at betale de enorme Omkostninger, der er en Følge af Forholdenes Udvikling, hvorfor jeg ogsaa mener at have et retfærdig Krav paa Kungl. Styrelsen i denne Anledning, hvilket Krav i alle Tilfælde forbeholdes. Jeg skal yderligere tillade mig at henlede Kungl. Styrelsens Opmerksomhet paa, at ved alle Stats- og Offentlige Arbeider i Danmark er Tillæg ydede under Hensyntagen til de raadende Forhold. — — —»

Drivkraftspørsmålet hadde voldt ham vanskeligheter. I den anledning

fremkom han i skrivelsen av 26. september 1917 med et forslag om overføring av elektrisk kraft til Träslöf. Han fortsetter saa: »Dersom en saadan Ordning — der maa anses for at være den eneste rationelle i Øieblikket — kan opnaaes, skal jeg, dog under ethvert Forbehold, under Henvisning, at det resterende Arbejde ved Träslöf Fiskehamn nu i det væsentlige er indskrænket til at omfatte noget Mudringsarbejde og Anlæg af Kaier, hvortil Materialier som oven anført alt forefindes paa Pladsen og under Henvisning til mit foranførte og den der givne Begrundelse, ærbødigst andrage Kungl. Styrelsen om at der til Imødegaaelse af de Udgifter som Overgangen til andre Kraftkilder og Arbetets nuværende Fordyrelse, bevilges mig et procentvis Tillæg til Enhetspriserne. I modsat Fald betragter jeg Arbetets Fortsættelse under de nuværende Forhold som uigjennemførligt, men dersom Kungl. Styrelsen ikke desto mindre vil skønne, at der trods alt er nogen Mulighed for en Fortsættelse, da skal jeg efter bedste Evne søge at udføre Arbetet efter Kungl. Styrelsens Ordre og skal jeg da herved ærbødigst andrage om, at Kungl. Styrelsen lader mig udføre det resterende Arbejde ved Träslöfs Fiskehamn efter Regning.»

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen svarte i skrivelse av 12. oktober 1917: »att Kungl. Styrelsen icke äger möjlighet att höja det gällande kontraktsbeloppet eller att låta staten övertaga kostnader för att tillhandahålla Eder elektrisk kraft. Beträffande den elektriska kraftledningen kan det ju tänkas, att kommunen skulle kunna befinnas villig att på ett eller annat sätt dela kostnaden med Eder för dess åvägbringande, varom underhandling med kommunen torde kunna leda till klarhet. Eder slutliga begäran att i fall av avslag å Eder förberörda framställning få utföra det resterande arbetet efter räkning, är Kungl. Styrelsen jämväl förhindrad att bifalla, då detta ju skulle innebära ett frångående av kontraktet.»

I skrivelse av 31. oktober 1917 till Styrelsen kom Bruun tilbake til at arbeidet var stanset paa grunn av mangel paa kraftkilder m. v. Han foreslog i denne skrivelse at kontrakten blev ophevet og at opgjør skulde finne sted efter vurdering paa nærmere avtalte vilkaar.

I skrivelse av 10. november 1917 svarte Styrelsen at den »icke kan medgiva ett opphävande av kontraktet och en oppgørelse efter värdering enligt grunder, som vore oberoende av kontraktet och dess bestämmelser». Derimot var Styrelsen villig til selv aa fullføre arbeidet i medhold av § 13 i kontrakten.

I en skrivelse av 22. november 1917 gjorde Bruun under henvisning til force majeure-regelen en fornyet henvendelse om ophevelse av kontrakten ved mindelig overenskomst og paa vilkaar som man kunde forhandle om.

Styrelsen svarte i sin skrivelse av 28. s. m. at den ikke hadde adgang til aa treffe nogen avtale om aa heve kontrakten eller foreta opgjør paa et grunnlag som var uavhengig av kontrakten. Den peker paa at den eneste vei for løsning av saken var aa gaa til voldgift efter kontraktens § 23.

Den 19. december 1917 inngav Bruun til Kungl. Maj:t en ansøking om aa faa kontrakten hevet, saaledes at det utførte arbeide overleveres til Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen mot at denne betalte hvad der gjenstod for utført arbeide, og derhos betalte efter takst for materiel og arbeidsanordninger. Han foreslog envidere at man overlot til voldgiftsmenn aa treffe avgjørelsen med hensyn til dyrtidstillegg og annen erstatning for utført arbeide.

I anledning av dette andragende avgav den tilsynshavende ingeniør ved anlegget, Jonsson, den 15. januar 1918 en uttalelse. Han fremholder her at det synes aa være betydelig overdrivelse, naar Bruun gjør gjeldende at arbeidet har vært forbundet med store vanskeligheter av teknisk, administrativ og økonomisk art. De tekniske vanskeligheter var ikke større enn at de burde vært forutsett i januar 1915. Administrasjonen var den enkleste som kunde tenkes.

Og de økonomiske vanskeligheter bar Bruun selv paa sett og vis skylden for. Arbeidet var drevet langsomt, saa fullførelsen var blitt forhalet og materialkjøp maatte foretas paa uheldige tidspunkter, likesom økning av arbeidslønninger kunde vært undgaatt, om tiden ikke var blitt trukket ut. Sommeren 1915 var det ikke vanskelig aa skaffe folk og all slags materiell. En ubetydelig forcering av arbeidet i begynnelsen av 1916 vilde ha medført, at alt var blitt færdig i rett tid. Men efter mars 1916 syntes det som Bruun helt hadde tapt all interesse for arbeidet, som delvis blev utført paa en saadan maate at unødige utgifter blev paaført ham. Da Styrelsen i april 1916 krevet av Bruun at han skulde gjøre større fortgang med arbeidet, var der ennu ingen vanskeligheter med aa skaffe materialier, selv om en del var steget i pris. Ei heller sommeren 1916 var det umulig aa skaffe materialier. Vanskelighetene begynte først i oktober 1916. Men det hadde ennu ikke vært umulig aa skaffe noget som trengtes for aa drive arbeidet rasjonelt. Samtlige de bevis som Bruun hadde paaberopt sig for force majeure, skrev sig fra tiden efter mars 1917.

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen innstillet paa avslag av Bruuns andragende. Ved Kungl. Maj:ts beslutning av 8. mars 1918 blev avslag gitt.

Den 4. april 1918 gav derpaa Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen Bruun en meddelelse om at den i medhold av kontraktens § 13 fratok ham arbeidet, som vilde bli fullført av Styrelsen for hans regning og risiko.

Bruun protesterte i skrivelse av 12. april mot dette inngrep i hans arbeide, og reiste krav om at arbeidet skulde hvile til han kunde ta det op igjen, naar den foreliggende force majeure var ophørt.

I skrivelse av 6. mai 1918 fremsatte derpaa Bruun krav om voldgiftsbehandling av de forskjellige tvistemaal. Blandt de spørsmål han reiste, var hvorvidt Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen hadde hatt rett til aa ta arbeidet fra ham. Han fremsatte ogsaa krav om en erstatning paa kr. 33,000 for at Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen hadde krevet arbeidet fortsatt paa en tid, da han efter kontraktens § 12 skulde ha rett til aa la arbeidet hvile som følge av den force majeure som verdenskrigen hadde medført. Ennvidere krevet han et dyrtidstillegg av kr. 194,000 under henvisning til at han var inntraadt i L. C. Olesens alle oprindelige rettigheter efter en kontrakt som var sluttet for verdenskrigen.

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen paa sin side krevet ogsaa voldgift til avgjørelse av, i hvilken utstrekning Styrelsen hadde krav overfor Bruun paa dagbot for overskridelse av den i kontrakten fastsatte arbeidstid. Styrelsen medgav, som foran nevnt, at tiden for fullførelsen av arbeidet burde forlenges med 10 dager paa grunn av skade forvoldt i august 1916 ved at fiskerbaater under storm var drevet ned paa en av Bruun opført fangdam. Den regnet derfor med at dagboten skulde løpe først fra 11. januar 1917. For tiden fra denne dag til 4. april 1918 krevet den sig tilkjendt hos Bruun en samlet dagbot av kr. 44,800.

Overfor dette krav hadde Bruun fordret sig tilkjendt en erstatning paa kr. 24,700, fordi Styrelsen ved aa opstille kontraktstridige krav og ved langsom ekspedisjon skulde ha forhalet utførelsen av arbeidet, med den følge at Bruun som entreprenør var blitt hindret i aa dra fordel av de gunstige aarstider, hvorved arbeidet blev fordyret og store tap blev forvoldt.

Med hensyn til tiden for fullførelsen av arbeidet uttalte voldgiftsretten i sin dom av 28. septbr. 1919.

»De mellan Styrelsen och Bruun förda vidlyftiga underhandlingar om förändringar i sättet för arbetets utförande, särskilt förhandlingarna i fråga om kajkonstruktionen, med avseende varå enligt skiljemännens uppfattning, under föreliggande förhållanden en ändring varit nödvändig, hava emellertid för

entreprenören medfört tidsförlust, som skäligen bör i enlighet med entreprenörens vid upprepade tillfällen gjorda förbehåll, föranleda utsträckning av arbetstiden. Med hänsyn härtill fastställa skiljemännen den 1. juni 1917 såsom den dag, då arbetet bort vara avslutat.»

Da der ved denne tid gjenstod en meget betydelig del av arbeidet, fant voldgiftsretten at Styrelsen kunde ha hevet kontrakten i medhold av dens § 13. Men paa den annen side bemerket voldgiftsretten:

»Ungefær samtidigt oppstode såsom en följd av verdenskriget svårigheter att anskaffa åtskilliga för arbetets bedrivande erforderliga förnödenheter. Dessa svårigheter, vilkas inträffande man icke kan anse, att Bruun vid kontraktets övertagande bort taga i beräkning, hava enligt skiljemännens mening vålat hinder i arbetet, som jämlikt 12 § i kontraktet berättigat Bruun till förlängning av arbetstiden; och detta hinder har kvarstått under tiden till dess styrelsen övertog arbetet.»

Som følge herav fant voldgiftsretten, at omenn Styrelsen hadde rett til aa ta arbeidet fra Bruun, var han paa sin side ikke skyldig til aa betale dagbot for forsinkelsen. Hverken Bruuns krav paa erstatning for at arbeidet var tatt fra ham, eller Styrelsens krav paa dagbot blev derfor tatt til følge av voldgiftsretten.

Med hensyn til Bruuns paastand om aa tilkjennes kr. 33,000 for at Styrelsen hadde krevet arbeidet fullført tiltross for den force majeure som var skapt ved verdenskrigen, bemerket voldgiftsretten:

»De till skiljemännen ingivna skrivelser, som Bruun avlätit till Styrelsen efter det ovan omförmälda av kriget föranledda svårigheter inträtt, innefatta icke begäran att få nedlägga arbetet utan framställningar om ökad betalning och ändrade villkor för arbetets fullföljande. Genom att avslå dessa framställningar har Styrelsen icke ådragit sig ansvar för den fördyring av arbetet, som nämnda svårigheter kunna hava medfört för Bruun. Denna post kan följaktligen icke godkännas.»

Hvad angaar Bruuns krav paa dyrtidstillegg for det arbeide som var utført av ham, bemerket voldgiftsretten:

»Enär den omständigheten, att kontraktet slutits före världskrigets början desto mindre kan för Styrelsen medföra förpliktelse att till Bruun utgiva dyrtidstillägg, som avtalet mellan Styrelsen och Bruun om kontraktets övertagande slutits efter krigets början, ogillas ifrågavarande post.»

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen hadde imidlertid fortsatt arbeidet med aa fullføre havneanlegget. Først i mars 1921 var arbeidet færdig. I skrivelse av 10. mars 1921 underrettet Styrelsen Bruun om at fullførelsen av anlegget hadde kostet den svenske stat kr. 586,363:49. Den del av fullførelsesutgiftene som oversteg den ved Styrelsens overtagelse av arbeidet gjenstaaende del av kontraktssummen, ansaa Styrelsen Bruun ansvarlig for. Men den tilbød aa anbefale en mindelig ordning, saaledes at Bruun fik utbetalt et i medhold av kontrakten tilbakeholdt beløp paa kr. 32,231:57, at Bruun fikk utlevert et kausjonsdokument for kr. 60,000, og at den svenske stat eftergav ham sitt krav paa dekning av sine merutgifter, som beløp sig til kr. 442,774:90.

Styrelsen bemerket i sin skrivelse, at den ansaa en saadan avslutning av saken for aa være den for Bruun gunstigst mulige. Enhver tanke paa et særskilt dyrtidstillegg for det av Bruun før mai 1918 utførte arbeide maatte være fullstendig utelukket, dels fordi den foreliggende voldgiftsdom hadde forkastet Bruuns krav herom, og dels fordi den svenske stat alltid til da hadde avslaatt en rekke saadanne krav fra entreprenører.

I samme skrivelse opgav Styrelsen, at om Bruun hadde fullført arbeidet, vilde det beløp som skulde vært utbetalt ham efter kontrakten og senere særskilte avtaler om tilleggs- og endringsarbeider, ha utgjort ialt kr. 494,738:20.

Herav falt kr. 351,149:57 paa det arbeide som Bruun hadde utført da Styrelsen overtok fullførelsen av havneanlegget. Ingen av disse summer omfattet de beløp paa tilsammen kr. 51,797:57 som ved de to voldgiftsdommer blev tilkjendt Bruun.

Ved styrelsens overtagelse av havneanlegget gjenstod der efter de nevnte oppgaver kontraktsarbeide for et samlet beløp av kr. 143,588:63. Bruun har oppgitt at det gjenstaaende arbeide beløp sig til kr. 83,945:82.

I skrivelse av 28. mai 1921 inngav Bruun til den svenske regjering en ansøking om at faa sig utbetalt det i Styrelsens skrivelse av 10. mars 1921 nevnte beløp kr. 32,231:57, at faa utlevert kausjonsdokumentet for kr. 60,000, at faa utbetalt kr. 30,080:28, som han mente voldgiftsretten ved et misstak hadde undlatt aa tilkjenne ham, og ennvidere faa utbetalt kr. 194,000 for det ham ved krigssituasjonen paaførte tap.

I sin uttalelse av 31. mai 1921 fraraadet Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen aa imøtekomme Bruuns andragende om aa faa utbetalt kr. 30,080:28 og kr. 194,000, men anbefalte iøvrig hans andragende, og tilføiet at dermed skulde sluttoppgjør være foretatt mellom Bruun og den svenske stat. Den uttalte bl. a.:

»— — — ingendera parten kunde förutse att världskriget skulle vara i 4 år och efterföljas av en sådan allmän ekonomisk depression, som råder ännu i dag efter ytterligare 3 år.

Med hänsyn till detta abnorma förhållande, som icke kunnat förutsättas varken när kontraktsavtalet slöts eller när det övertogs av ingenjör Bruun, finner Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen det icke rimligen nu år 1921 kunna krävas, att ingenjör Bruun skulle gälda den ökade kostnaden efter den tidpunkt då arbetets fullbordande måst övertagas av staten själv genom Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen.»

Bruuns ansøking blev imidlertid avslaatt av Kungl. Maj:t efterat Statskontoret hadde uttalt sig imot innvilgelse.

I skrivelse av 19. januar 1923 fremsatte Bruun krav om fornyet voldgiftsbehandling av hans mellemværende med Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen. Blandt de krav han reiste, var ogsaa krav om kr. 194,000 i dyrtidstillegg.

Med hensyn til dette krav hadde han under prosedyren for den voldgiftsrett som blev nedsatt, gjort gjeldende at betegnelsen »dyrtidstillegg» var uriktig. Om hans standpunkt for voldgiftsretten heter det i dommen:

»Med detta yrkande avsåg nämligen Bruun att Styrelsen, som tvungit Bruun att fortsätta arbetet, oaktat han på grund av de såsom en följd av världskriget inträffade förhållanden varit berättigad att inställa detsamma, måtte förpliktas att ersätta Bruun de förluster han lidit vid utförandet av Träslöfs fiskehamn, och som dessa förluster uppginge till 354,000 kronor, fordrade Bruun att utfå detta belopp jämte 5 % ränta därå från den 5 april 1918.»

Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen paa sin side reiste overfor voldgiftsretten krav om aa tilkjennes hos Bruun kr. 442,774:90, som utgjorde den svenske stats merutgift til fullførelse av anlegget efterat arbeidet var tatt fra Bruun. Styrelsen protesterte ennvidere mot at bl. a. Bruuns krav om erstatning for fordyring av arbeidet blev tatt under behandling av voldgiftsretten.

Ved dom av 12. april 1923 tok voldgiftsretten til følge denne Styrelsens avisningspaastand under henvisning til at Bruuns krav forsaavidt var blitt avv gjort ved voldgiftsdommen av 28. september 1919.

Med hensyn til Styrelsens krav om erstatning hos Bruun for sine merutgifter til fullføring av arbeidet heter det i dommen:

»Enär, såsom i förenämnda skiljedom yttrats, styrelsen väl måste anses hava varit befogad att, på sätt som skett, skilja Bruun från arbetet, men vid tiden för styrelsens övertagande av arbetet förelegat av världskriget förorsakade svårigheter att anskaffa för arbetets bedrivande erforderliga förnödenheter,

varav vållats sådant hinder i arbetet, att Bruun jämlikt § 12 i kontraktet varit berättigad till förlängning av arbetstiden,

samt den ökning i kostnaden, som arbetets bedrivande för styrelsen medfört, måste anses hava huvudsakligen berott på den prisstegring, som inträtt i sammanhang med berörda svårigheter och övriga av världskriget framkallade förhållanden,

kan styrelsens yrkande om ersättning för kostnadsökningen icke av skiljemännen godkännas.»

Efter at voldgiftsretten hadde avslaatt aa ta Bruuns erstatningskrav under behandling, inngav han den 31. juli 1925 en ansökning til den svenske regjering om at der maatte bli tilstaatt ham en passende erstatning for tap som var paaført ham ved krigen.

I dette andragende opgav Bruun sitt tap paa arbeidet til kr. 454,081, administrasjonsutgifter heri ikke medregnet. Av dette tap var efter hans mening den overveiende del en direkte følge av krigstidens almindelige varefordyrelse.

Til legitimasjon av tapet vedla Bruun en av Centralanstalten for Revision og Driftsorganisation i Kjøbenhavn den 1. juli 1925 utfærdiget erklæring om at Bruuns tap paa Träslöf havneanlegg efter de av ham fremlagte regnskaper utgjorde kr. 270,742:89, hvortil var lagt 3 % halvaarlige renter og rentesrenter, saaledes at det samlede tap pr. 30. juni 1923 var opført med kr. 454,081:11.

I Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens uttalelse av 16. mars 1926 om dette andragende heter det:

»Ehuru vad av sökanden anförts om ersättning för vissa på ekonomisk force majeure beroende förluster torde kunna stödja sig på en numera ganska allmän rättsuppfattning om skäligheten av en sådan ersättning, anser sig dock Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, vid det förhållande, att mellanhavandet mellan styrelsen och sökanden reglerats genom två laga kraftvunna skiljedomar samt Kungl. Maj:t den $\frac{2}{12}$ 1921 icke funnit en liknande framställning från Bruun föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd, ej kunna förorda bifall till den nu ifrågavarande ansökningen.»

Statskontoret uttalte i sin betenkning av 23. oktober 1926:

»Någon anledning att betvivla riktigheten av den av Bruun förebragta utredningen angående förlustens storlek eller hans uppgift att större delen av förlusten hänför sig till prisstegringen under kriget, synes icke föreligga. Vid sådant förhållande och med hänsyn till övriga i ärendet förekommande omständigheter, vill statskontoret väl icke förneka att, om saken endast ses ur billighetens synpunkt, vissa skäl kunna anses tala för ett tillmötesgående åtminstone i någon mån av Bruuns framställning, ehuru det å andra sidan icke bör förbises, att när genom 1923 års skiljedom Bruun på grund av de av världskriget framkallade förhållanden förklarades icke skyldig att ersätta Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen dess merkostnad för arbetets slutförande kr. 442,774:90, skiljedomstolen måste i avseende å denna högst betydande post anses hava tillämpat just skälighetssynpunkten och härigenom berett sökanden en förmån, som icke torde kunnat tillkomma honom i sträng överensstämmelse med kontraktets ordalydelse. Om än frågan således, rent sakligt sett, kan synas något tveksam, anser sig statskontoret dock ur principiell synpunkt icke kunna tillstyrka framställningen.»

Bruuns andragende blev avslaatt ved Kungl. Maj:ts beslutning av 19. november 1926.

Senere henvendelser fra det danske utenriksministerium har foranlediget at den svenske regjering ved det forannevnte kompromis med den danske regje-

ring har samtykket i at Bruuns mellemværende med Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen underkastes en ny undersøkelse ut fra et billighetssynspunkt.

Ingeniør Bruun har for nevnden opstillet den samme tapsberegning som i andragendet av 31. juli 1925 til den svenske regjering. Tapet pr. 30. juni 1923 oppfører han saaledes med kr. 454,081:11, hvortil han føier sitt eget uhonorerte arbeide og det av ham i 1915 til L. C. Olesen utbetalte overdragelseshonorar stort kr. 29,000.

Fra svensk side er fremholdt:

Det rettslige mellemværende mellem Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen og ingeniør Bruun er definitivt ordnet og avgjort ved de to voldgiftsdommer av henholdsvis 28. september 1919 og 12. april 1923. Den svenske regjering har imidlertid ved det forannevnte kompromis samtykket i en fornyet undersøkelse ut fra billighetssynspunkt av ingeniør Bruuns mellemværende med Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen. Ved den fornyede granskning av saken, som i den anledning er blitt iverksatt, er man paa svensk side alene blitt styrket i den opfatning at Bruuns grunner for en billighetsgodtgjørelse er uholdbare.

Fra svensk side har videre vært hevdet, at en ubetydelig forcering av arbeidet i begynnelsen av aaret 1916 vilde ha medført at arbeidet i sin helhet var blitt færdig innen avtalt tid. Og Bruuns langsomme utføring av arbeidet førte til at Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen, da den vaaren 1918 overtok arbeidet, maatte fullføre det under den verste dyrtid med en ekstra utgift for den svenske stat av kr. 442,774 utover entreprisesummen. For Bruun selv hadde ogsaa den langsomme utførelse av arbeidet medført unødige utgifter.

Med hensyn til Bruuns tap paa entreprisen har fra svensk side vært anført at der ikke foreligger materiale for aa bedømme om Bruun har hatt det tap som han opgir. Og i ethvert fall maa det formodes at den langt overveiende del av Bruuns virkelige tap har sin aarsak i mangel paa forutseenhet ved anskaffelse av materialier og i mangel paa planmessighet og energi ved utførelsen av arbeidet.

Ennvidere har fra svensk side vært fremholdt at Bruun aldrig har anmodet om aa faa opføre med arbeidet, men tvertom har villet hindre Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen fra aa overta det. Ved det standpunkt han saaledes har tatt med hensyn til fortsettelsen av arbeidet, hadde han gjort det umulig for Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen aa gripe inn for aa forebygge tap, og det vilde ikke være billig at nogen annen enn Bruun selv bærer den del av tapet som han muligens ikke har kunnet undgaa, og som derfor skulde skrives paa prisstigningens konto.

Bruun paa sin side har fremholdt at det syn paa en billighetsgodtgjørelse som nu gjøres gjeldende fra svensk side i nogen grad synes aa avvike fra den opfatning som efter hans mening svenske myndigheter tidligere har gitt uttrykk for. Han har forsaavidt henvist til Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsens uttalelse av 16. mars 1926. Han har ennvidere henvist til Statskontorets uttalelse av 23. oktober 1926.

Overfor de anker som er reist med hensyn til den maate hvorpaa han har utført og planlagt arbeidet, har Bruun hevdet at disse besværinger savner grunnlag. Han hevder at han tvertom paa tross av aarstiden har forcert arbeidet, og at det er Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen som bærer ansvaret for forsinkelsen. Han har i saa henseende blant annet henvist til at voldgiftsretten av 1919 i sin dom hadde forlenget tiden for arbeidets kontraktsmessige fullførelse med ca. 5 maaneder.

Overfor den svenske anførsel, at Bruun ikke hadde anmodet om aa faa slutte med arbeidet, har han henvist til Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsens korres-

pondance med ham i tiden efter 29. april 1916. Han henviser saaledes spesielt til sin skrivelse av 26. september 1917, hvori han anholder om aa faa utføre det gjenstaaende arbeide i løpende regning, saafremt Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen fant der var nogen mulighet for fortsettelse, — samt til skrivelse av 31. oktober s. a., hvori han anmoder om at kontrakten opheves, og arbeidet som det foreligger, færdig og uavsluttet, overlates til Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen mot oppgjør efter vurdering i henhold till nærmere avtale.

Han har fremholdt at han ikke var uvillig til aa opgi kontrakten, men hvad han var uvillig til, var att Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen — som i dens skrivelse av 10. november 1917 foreslaatt — i medhold av kontraktens § 13 skulde kunne overta fullførelsen av arbeidet for hans regning og risiko.

Med hensyn til rigtigheten av hans tapsopgave gjør Bruun gjeldende at den ikke tidligere har vært bestridt. Han henviser i saa henseende til Statskontorets skrivelse av 23. oktober 1926.

Naar forliksnevnden skal uttale sig om hvorvidt der ut fra et billighets-synspunkt kan foreligge rimelige grunner for en godtgjørelse til Bruun ut-over hvad hans kontrakt efter de foreliggende voldgiftsdommer hjemler ham, finner man at sannsynligheten i og for sig taler for at der som følge av verdenskrigen og de vanskeligheter av forskjellig art som den førte med sig, har vært paaført Bruun utgifter som han vanskelig paa forhaand kunde ha regnet med, og det sely om man tar i betraktning at han gikk inn i kontrakten paa en tid da krigen hadde vart henimot et halvt aars tid.

Efter de foreliggende voldgiftsdommer har Bruun intet rettslig krav paa aa faa sine oppaaregnede utgifter dekket. Men forsaavidt oppaaregnede økede utgifter maa antas aa ha været uundgaaelige, kan det synes billig at han ikke ensidig bør bære det hele tap, og at han ikke bør gaa ut av affæren med et tap som vilde virke urimelig tungt.

Det første spørsmaal som reiser sig, er om man skal ta sitt utgangspunkt i forholdene som de var i juni 1913, da L. C. Olesen sluttet den oprindelige kontrakt, eller skal se hen till forholdene som de var i januar 1915, da Bruun traadte inn i kontrakten.

Rettslig sett er forpliktelsesforholdet for Bruun først skapt ved hans egen overtagelse av kontrakten i januar 1915. Han har altsaa gaatt inn i kontraktsforholdet paa en tid, da han hadde anledning til aa overveie hvilke følger krigen kunde tenkes aa faa, om man enn maa holde ham til gode at han — som vistnok de fleste — dengang ikke kan ha forutsett den varighet krigen vilde faa, og saaledes heller ikke kan ha hatt oversikt i sin fulle utstrekning over følgene av krigen for det økonomiske liv.

Ser man paa forholdet ut fra hvad billighet kan tilsie, og ikke ut fra et strengt rettslig synspunkt, finner man aa maatte legge vekt paa at Bruun overtok arbeidet for et vederlag som ikke var beregnet efter forholdene som de laa an paa den tid da han gikk inn i kontrakten. Den kontraktssum han skulde utføre arbeidet for, var fastsatt i 1913 paa grunnlag av hvad dengang maatte ansees som forsvarlige kalkyler. Og naar Bruun overtok den gamle kontrakt, uten nogen forandring som følge av den i 1915 foreliggende nye situasjon, maa man anta at grunnen dertil i første rekke har vært at han og hans danske medinteressenter mente sig aa være i en viss økonomisk tvangssituasjon paa grunn av forholdsvis betydelige pengeforstrekninger som de hadde ydet underentreprenøren Chr. Olesen. I betraktning herav kan det synes billig at man legger adskillig vekt paa at det var en førkrigs-kontrakt som Bruun overtok, og at som følge derav Bruun bare har faatt et veder-

lag for sitt arbeid, beregnet paa grunnlag av førkrigstidens arbeidslønninger og materialpriser, mens han har hatt krigstidens utgifter under utførelsen av arbeidet. Bruun stod saaledes til en viss grad i samme stilling med hensyn til Träslöf-entreprisen som L. C. Olesen med hensyn til Glommen-entreprisen, som av ham var overtatt samtidig med Träslöf-anlegget. For Bruuns stilling med hensyn til Träslöf-anlegget kan man derfor, ut fra et billighets-synspunkt sett, til en viss grad gjøre gjeldende betraktninger av samme art som de der har ført til at Olesens krav paa dyrtidstillegg for arbeidet med Glommen-anlegget blev anerkjent ved en voldgiftsdom i 1923 i en av Olesen anlagt sak. Opgjøret av mellemværendet mellem L. C. Olesen og Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen i anledning av Glommen-anlegget vil derfor ha en viss betydning for bedømmelsen av hvorvidt Bruuns krav bør imøtekommes.

Med hensyn til oppjøret med Olesen for Glommen-anlegget skal nevnes:

L. C. Olesen hadde omkring midten av august 1916 innstillet arbeidet paa Glommen-anlegget, bl. a. paa grunn av de forretningsmessige vanskeligheter som krigen hadde skapt.

Efter at en voldgiftsdom av 28. december 1917 hadde forkastet Olesens paa-stand om at han var ubundet av kontrakten fordi havbunden hadde vist sig aa være av en annen art enn forutsatt, blev der paa vegne av Olesen i november 1922 fremsatt krav om nedsettelse av en ny voldgiftsrett til behandling bl. a. av hvorvidt der tilkom ham erstatning for hvad den av ham utførte del av arbeidet (altsaa til midten av august 1916) hadde kostet ham i merutgift utover hvad der var forutsatt da kontrakten blev sluttet.

Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen hadde overfor voldgiftsretten erklært, at — forsaa vidt voldgiftsretten mente aa ha adgang til aa ta erstatningskravet under behandling — fant styrelsen det »skäligt, att Olesen till den del, som skiljemännen kunde finna billig, tillerkännes ersättning för den genom berörda prisförhöjningar honom tillskyndade förlust».

Olesens samlede tap paa det av ham utførte arbeide blev for voldgiftsretten oppgitt til kr. 130,000, deri ikke medregnet hans eget arbeide med ledelsen av anlegget. Av det oppgivne belöp kr. 130,000 blev omtrent halvparten eller kr. 65,000 angitt aa skrive sig fra prisøkninger i anledning av krigen.

I sin dom av 5. januar 1923 fant voldgiftsretten under hensyn til de foreliggende oplysninger aa burde tilkjenne Olesen kr. 45,000 i erstatning for tap paa grunn av prisøkningen under krigen.

For bedømmelsen av hvilken betydning denne voldgiftsavgjørelse bør tillegges, naar det spørres om billighetsgodtgjørelse til Bruun, er aa bemerke at Olesen i motsetning til Bruun bygget paa en *ren* førkrigskontrakt. Og den omstendighet at Bruun hadde traadte inn i kontraktsforholdet *efter* krigens begyndelse, var netop av voldgiftsretten i Bruuns sak av 1919 tillagt avgjørende betydning for at der ikke rettslig sett tilkom ham nogen godtgjørelse for prisøkningen. Men ut fra et billighetssynspunkt kan der som foran nevnt være grunn til aa legge vekt paa at Bruun ikke stod helt fritt da han i januar 1915 overtok kontrakten. Og naar det krav, som han har reist om dyrtidstillegg, skal veies mot Olesens, maa man ta i betraktning at Olesen traadte tilbake fra sin kontrakt allerede i midten av august 1916, mens man for Bruuns vedkommende bør ta hensyn til forholdene som de senere utviklet sig, i ethvert fall sa langt frem som til 1. juni 1917, da anlegget efter voldgiftsdommen av 1919 burde vært færdig.

Nogen bindende veiledning med hensyn til størrelsen av Bruuns mulige billighetskrav gir dog ikke det belöp som er tilkjendt Olesen. Forholdene med hensyn til de to havneanlegg var ikke ensartede, og det tør ikke være utelukket at voldgiftsretten ved sin skjønsmessige ansettelse av erstatningsbelöpet kan

ha tatt et visst hensyn til de tekniske vanskeligheter som arbeidet i Glommen paa grunn av havbundens beskaffenhet hadde frembudt. I saa henseende bør dog nevnes at krav om erstatning for tap forvoldt ved feilagtige opplysninger om havbundens beskaffenhet var blitt reist av Olesen for voldgiftsretten av 1917, som imidlertid forkastet dette krav. Det blev saa reist paany for voldgiftsretten av 1923, men blev da avvist som endelig avgjort ved dommen av 1917.

Om man nu gaar ut fra at prisøkingen i og for sig kan betinge en viss billighetsgodtgjørelse til Bruun, vilde det dog ikke være retfærdig og rimelig at den annen kontraktspart skulde dekke Bruuns derved forvoldt tap, dersom de økede utgifter kunde vært spart ved en forsvarlig og planmessig forberedelse og ledelse av arbeidet. Følgene av egen forsømmelighet har Bruun intet billighetskrav paa aa faa veltet over paa den annen part. Og heller ikke vil han ha noget rimelig og naturlig billighetskrav paa aa faa sitt tap dekket, saa fremt han ved forsømmelighet og mangel paa fortgang med arbeidet har forvoldt at den annen part har maattet overta fullførelsen av arbeidet paa en tid da det falt særlig kostbart aa bringe det til avslutning, og den annen part som følge derav er paaført et tap som opveier Bruuns eget tap.

Hvorvidt de av Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen fremførte klagemaal over Bruuns utførelse og ledelse av arbeidet er rettmessige, er det vanskelig for forliksnevnden aa opgjøre sig en virkelig berettiget mening om.

Voldgiftsretten av 1919 har fastslaatt at Bruun hadde skjellig krav paa en forlengelse av kontraktens arbeidstid med 5 maaneder til 1. juni 1917. Den har konstatert at der ved denne tid, da arbeidet skulde vært færdig, gjenstod en meget betydelig del av det. Men den har intet uttalt om hvorvidt aarsaken til at arbeidet innen denne tid ikke var blitt fullført, er aa søke i forsømmelighet fra Bruuns side. Naar voldgiftsretten — tiltross for at Bruun ikke hadde fullført arbeidet i rett tid — frifant ham for Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsens krav om dagbot, var det forholdene *etter* 1. juni 1917 som forsaavidt hadde vært bestemmende for voldgiftsretten. Den fant nemlig at der fra tiden omkring 1. juni 1917 da arbeidet burde vært færdig, og til den tid da arbeidet blev fratatt Bruun i april 1918, hade vært saadanne vanskeligheter for arbeidsdriften at Bruun hade hatt rett til aa kreve en forlengelse av arbeidstiden i medhold av kontraktens § 12.

Heller ikke voldgiftsdommen av 1923 uttaler sig om der har foreligget nogen forsømmelighet fra Bruuns side for 1. juni 1917. Frifinnelsen av Bruun for Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsens krav paa dekning av merutgiftene ved fullførelsen av arbeidet er bygget paa hvad dommen av 1919 hadde antatt om forholdene *etter* 1. juni 1917.

Naar saaledes forliksnevnden staar uten nogen veiledning i uttalelser fra de to voldgiftsretter som har behandlet mellemværendet mellom Bruun og Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen, har man ikke dristet sig til, bare med grunnlag i det for nevnden foreliggende materiale, aa fastslaa positivt at det er forsømmelighet og mangel paa planmessig ledelse fra Bruuns side som er den virkelige aarsak til hans tap, og at som følge derav enhver billighetsgodtgjørelse til ham bør være utelukket.

Paa den annen side kan det sies at forutsetningen for en billighetsgodtgjørelse burde være at det var paa det rene at Bruun i enhver henseende hadde drevet arbeidet forsvarlig, og at han derfor var uten skyld i at det blev dyrere enn beregnet. Et saadant bevis fra Bruuns side kan ikke sies aa foreligge.

Det vilde dog neppe stemme med det billighetssynspunkt man mener aa burde legge til grunn, om man ut fra en altfor streng opfatning av bevisbyrdens stilling vilde frakjenne Bruun enhver billighetsgodtgjørelse. Men naar det gjelder størrelsen av en passende billighetsgodtgjørelse, kan man ikke und-

late aa maatte regne ogsaa med den mulighet at Bruun ikke har drevet arbeidet med den energi som kunde kreves av ham.

Hvad saa angaar de økede utgifter som maa antas aa ha vært uforskyldte og uundgaaelige, kan Bruun ikke ha billig krav paa aa faa disse dekket i sin helhet av den annen part. Lengere enn til en passende fordeling av disse utgifter kan man ikke komme, selv ut fra et billighetssynspunkt. Ved fordelingen kan man heller ikke se bort fra at fullførelsen av arbeidet har kostet den svenske stat et beløp som langt overstiger den del av kontraktssummen som svarte til den av Bruun utførte del av arbeidet, og at saaledes denne del av arbeidet er blitt upaaregnet meget dyrere for den svenske stat enn i kontrakten fastsatt.

Men samtidig kan man, naar billighetshensyn skal være avgjørende, heller ikke se bort fra at den del av arbeidet som Bruun har utført, er blitt betalt med en pris som var fastsatt i 1913, og som derfor sikkerlig laa under hvad der efter utførelsestidens forhold vilde vært en rimelig og billig godtgjørelse for arbeidet.

Det kan sies at Bruun, da dyrtiden grep inn med økede og upaaregnede utgifter, burde ha stillet Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen fritt, saa den hadde hatt valget mellem enten aa betale ham høiere pris eller ogsaa samtykke i at kontrakten blev hevet. Og det kan med en viss føie sies at Bruun, ved aa holde fast ved kontrakten saa lenge som han gjorde, har avskaaret Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen fra aa ta standpunkt til, om den vilde foretrekke selv aa utføre arbeidet fremfor aa godtgjøre Bruun hans dyrtidstillegg. Men Bruuns forhold forsaavidt kan til nogen grad finne sin forklaring i at Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen overfor ham hadde hevdet den opfatning, at den, om Bruun gav op arbeidet, hadde rett til aa la det fullføre for hans regning og risiko. Det kan forstaaes at Bruun ikke uten videre vilde gi arbeidet fra sig paa det vilkaar.

Det bør i denne henseende ogsaa komme Bruun tilgode at rettsopfatningen med hensyn til virkningene av økonomisk force majeure paa den tid ennå var usikker, og paa ingen maate avklaret.

Det kan ogsaa nevnes, at uaktet L. C. Olesens krav paa dyrtidserstatning for Glommen-anlegget først fremkom efter at hans arbeide med dette anlegg var avsluttet, blev der — saavidt sees — ikke paa det grunnlag reist nogen innvending mot at voldgiftsretten tilkjendte ham en passende erstatning.

Hvad angaar størrelsen av det tap som Bruun har lidt som følge av uventet økede varepriser og arbeidslønninger og paa grunn av krigsvanskelighetene i det hele, finner man ikke uten videre aa kunne legge til grunn Bruuns foreliggende opgave over det tap entreprisen har paaført ham. Dette tap kan ogsaa omfatte poster som ingen forbindelse har med krigsvanskelighetene.

Under voldgiftsprocedyren i 1919 var hans dyrtidskrav kr. 194,000, hvortil kom kr. 33,000 som vederlag for at arbeidet skulde være blitt fordyret ved at Väg- og Vattenbyggnadsstyrelsen hadde krevet fullførelse av arbeidet paa en tid da den av verdenskrigen skapte force majeure efter Bruuns mening hadde gitt ham rett efter kontraktens § 12 til aa la arbeidet hvile. Heller ikke disse beløp er nærmere legitimert for forliksnevnden.

Imidlertid er det, som foran nevnt, i og for sig sandsynlig at verdenskrigen og de vanskeligheter den førte med sig virkelig har paaført Bruun utgifter som man paa forhaand vanskelig kan ha regnet med. Ut fra almindelige betraktninger av denne art er det antagelig ogsaa at Statskontoret har funnet aa kunne uttale i sin betenkning av 23. oktober 1926, at det ikke hadde nogen anledning til aa betvile riktigheten av Bruuns oppgiver om størrelsen av hans tap og

hans anførsel om at den større del av tapet skrev sig fra prisstigningen under krigen.

Ogsaa i L. C. Olesens voldgiftssak av 1923 var hans tap paa prisstigningen bare anslagsvis ansatt, uten — saavidt sees — nermere legitimasjon fra Olesens side for hvordan man var kommet til det beløp som var opført som prisstigningstapet.

Selv om det, efter det materiale forliksnevnden har hatt til sin raadighet og efter forholdets natur i det hele, ikke lar sig gjøre aa opstille eksakte tall, mener man efter hele totalbilledet av forholdet og i betraktning av det vederlag Bruun i henhold til kontrakten har faatt for sitt arbeide, — at der er grunn til aa anta at hans upaaregnede utgifter har gaatt op i et saadant beløp at det vilde virke ubillig tungt for ham om hele tapet skulde bli hvilende paa ham. Et støttepunkt forsaavidt har man i at voldgiftsretten av 1923 i L. C. Olesens sak fant at hans arbeide med Glommen-anlegget inntil han i august 1916 opgav det, var blitt utført i en tidsperiode da prisstigningen som følge av krigen hadde naadd en saadan høide at han var berettiget til aa instille arbeidet.

Til det direkte tap Bruun maa antas aa ha hatt i form av økede utgifter, kommer ogsaa det rentetap som han i de forløpne aar har hatt paa disse uttellingener.

Man finner saaledes — alle forhold tatt i betraktning — att det er tilstede et grunnlag for en passende billighetsgodtgjørelse til Bruun for hans arbeide med Träsløf havn.

Naar nevnden ut fra sine overveielser og drøftelser av de ulike hensyn som komme i betraktning, skal uttale sig om størrelsen av en saadan billighetsgodtgjørelse, vil man ha uttalt at den skjønsmessige fastsettelse av et bestemt beløp efter sakens natur maa fremby store vanskeligheter, og den vil hvile paa saa vidt mange usikre faktorer at den nødvendigvis til en viss grad maa bli vilkaarlig.

Ut fra hvad saaledes er anført og efter aa ha overveiet hvad der i vedheftede særvotum er uttalt av et av nevndens medlemmar, revisjonssekretær Bagge, er opmannen blitt staaende ved aa bringe i forslag at den Svenske Stat utbetaler til Bruun en billighetsgodtgjørelse som ansettes til 75,000 — fem og sytti tusen — kroner.

Professor Sindballe, som principalt har holdt paa et høiere beløp, har subsidiært sluttet sig til opmannens forslag.

Revisjonssekretær Bagge har under henvisning til sitt vedheftede særvotum funnet aa burde bringe i forslag en billighetsgodtgjørelse som settes till 30,000 — tretti tusen — kroner.

Oslo 5 februar 1929.

Köbenhavn, 6. Februar 1929.

Paal Berg.

Kristian Sindballe.

Stockholm den 11 februari 1929.

Algot Bagge.

Særvotum, avgitt av revisjonssekretar Bagge:

Dærest till följd av förhållanden, som världskrigets skärpning och utvidgning medfört och som icke varit att förutse, kostnaden för utförandet av arbetet på Träslöfs hamn blivit så väsentligt stegrad att arbetets fullgörande till avtalat pris skolat för Bruun medföra en ekonomisk uppoffring av den storlek, att densamma måste antagas hava legat helt och hållet utanför förutsättningarna för parternas överenskommelse, hade enligt grunderna för en av Sveriges Högsta Domstol den 14 februari 1923 meddelad dom (Nytt Jurid. Arkiv Avd. I sid. 20) Bruun, vid den tidpunkt då en sådan ekonomisk force majeure inträtt, ägt rätt att såsom villkor för arbetets fortsättande uppställa en ökning av det avtalade priset med en med hänsyn till omständigheterna skälig del av kostnaden på grund av prisstegringen, samt att, om denna fordran ej uppfyllts, häva avtalet.

Bruun har emellertid, fränsett ett yrkande att Bruun skulle erhålla ersättning för prisstegring å cement, vilket yrkande Bruun t. o. m. motiverade med det av Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen avvisade påståendet att det arbete, till vilket cementen skulle användas, ej hörde under kontraktet, först på ett tämligen sent stadium i arbetet, nämligen under hösten 1917, framställt yrkanden om betalningens utgående efter ändrade grunder. Då Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen under hänvisning till kontraktet avskog dessa yrkanden, fortsatte Bruun likväl arbetet.

När Bruun stod inför valet mellan att häva kontraktet, dærest dyrtidstillägg ej beviljades, eller att fortsätta arbetet, valde han alltså det senare.

Arbetet skulle enligt det mellan Bruun och Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen träffade avtalet vara fullgjort vid utgången av år 1916. Skiljemännen i 1919 års skiljedomsförfarande medgävo emellertid, med hänsyn till de mellan Styrelsen och Bruun förda vidlyftiga underhandlingarna om förändringar i sätet för arbetets utförande, en utsträckning av arbetstiden, och fastställde den 1 juni 1917 såsom den dag, då arbetet bort vara avslutat. Vid denna tid återstod en högst betydande del av arbetet. Då styrelsen i april 1918 under åberopande av § 13 i kontraktet fråntog Bruun arbetet, var en betydande del av detsamma alltjämt ofullbordad. Genom Bruuns underlåtenhet att inom behörig tid fullgöra arbetet haf dettas slutförande för Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, som till följd av det redan påbörjade arbetets beskaffenhet ej kunnat dröja med dess fullbordande, dragit en merkostnad på grund av prisstegringen, som uppgått till ett högst betydande belopp. Bruun har icke kunnat styrka, att underlåtenheten att inom behörig tid slutföra arbetet icke kan tillräknas honom såsom försummelse.

Under sådana förhållanden torde det var föga sannolikt att svensk domstol skulle med stöd av svensk rätt hava till någon del bifallit Bruuns ersättningsanspråk.

Förlikningsmännen skola emellertid enligt det dem givna uppdraget verkställa en undersökning ur billighetsynpunkt av Bruuns mellanhavanden med Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen. Beskaffenheten av det sålunda meddelade uppdraget samt de förhandlingar mellan representanter för de svenska och danska regeringarna, som föregått förlikningsnämndens tillsättande, torde giva vid handen, att fullt så stränga krav på bevisningen och ett så noggrant beaktande

av bevisbördans fördelning, som vid en domstol eller till och med vid en skiljedomstol skulle varit på sin plats, icke böra här uppställas, liksom ock vid förlikningsmännens undersökning omständigheter, till vilka vid ett domstols- eller skiljemannaförfarande icke kunnat tagas hänsyn, här icke böra lämnas alldeles utan beaktande.

Vad då först beträffar den omständigheten, att Bruun, då Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen avvisade av Bruun framställda förslag om pristillägg, icke nedlade arbetet, torde ett sådant förfarande i viss mån finna sin förklaring i den stora ovisshet rörande ekonomisk force majeure betydelse för rätt att häva avtal, som vid nämnda tid förefanns, och i den betydande risk för Bruun, som, i händelse en sådan rätt ej ansåges ha inträtt, förelåg i kontraktets bestämmelser om dagabot samt Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens rätt att på Bruuns räkning och risk utföra ofullbordat arbete.

Å andra sidan bör beaktas, att, såsom förut angivits, fränsett ett yrkande av Bruun att erhålla pristillägg i händelse av ytterligare prisstegring å cement, Bruuns framställningar om tilläggsbetalning samtliga framkommit på ett tämligen sent stadium i arbetet, nämligen tidigast under hösten 1917. Man får av Bruuns förfarande det intrycket, att han av olika anledningar, bland andra möjligen förhoppning om ett snart förestående slut på kriget och därefter följande prissänkning, i det längsta inriktat sig på ett fullgörande av kontraktet enligt den däri stadgade betalningen men med en del extra tillägg för särskilda arbeten.

Att å andra sidan Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen ansåg det vara i beställarens intresse att Bruun i det längsta på de i kontraktet bestämda betalningsvillkoren fortsatte arbetet, synes framgå bland annat av den ställning styrelsen intog, jämväl sedan den kunnat skilja Bruun från arbetet.

Även om, på sätt ovan angivits, Bruuns tvekan att sätta saken på sin spets kan anses förklarlig, och således, ur billighetssynpunkt sett, Bruun icke redan på grund av underlåtenheten att häva avtalet bör anses avskuren från varje ersättning, måste dock även ur nämnda synpunkt den omständigheten att Bruun fortsatt arbetet i fullt medvetande om att motparten icke under några förhållanden vore villig att betala något som helst dyrtidstillägg, tilläggas en stor betydelse vid bedömandet av frågan huruvida ersättning bör utgå för den exorbitanta delen av Bruuns kostnadsökning på grund av prisstegringen.

Härefter böra tagas i betraktande de förhållanden som, med beaktande av vad nu sagts och även den vägande omständigheten att Bruuns anspråk ogillats i lagligen bindande skiljedomar, kunna tala för en fördelning i ifrågavarande fall mellan beställare och entreprenör av den senares kostnader på grund av prisstegringen, och vidare spörsmålet huruvida det får antagas, att dröjsmålet med arbetets utförande icke kan tillräknas entreprenören såsom försummelse.

Bruun har hävdat, att hans avtal med Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen av den 19 januari 1915 i fråga om tiden för ingäendet borde vara att betrakta såsom likställt med de av Olesen år 1913 ingångna kontrakten rörande Träslöf och Glommen och således vara att anse såsom ett avtal ingånget före kriget. Någon rättslig grund för en sådan ståndpunkt föreligger icke.

Emellertid har under förlikningsförhandlingarna från dansk sida — uuder åberopande av en av Viggo Ottosen den 15 januari 1915 till Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen ingiven skrivelse, däri Ottosen, med hemställan att Bruun måtte antagas till huvudentreprenör vid Träslöf, anfört, att Ottosen, som hade i Träslöfsarbetet stående ett kapital av 121,000 kronor, hade en rimlig chance att få tillbaka penningarna, om Bruun antoges, — uppgivits, att Bruun och ytterligare en person hade del jämte Ottosen i denna finansiering av Träslöfsarbetet och att denna omständighet medfört, att Bruun vid övertagandet av Träslöfsentreprenaden befunnit sig i ett visst ekonomiskt tvångsläge, som med-

verkat till att oaktat den av kriget föranledda prisstegringen då redan börjat, Bruun likväl på oförändrade betalningsvillkor åtagit sig arbetet.

Någon ledning föreligger dock icke för bedömande vare sig av storleken av de penningintressen Bruun skulle haft i detta konsortium eller av frågan, huruvida Bruun övertagit arbetet för att söka rädda ofördelaktigt placerade penningar eller av annan anledning. För övrigt synes även ur billighetssynpunkt vad sålunda från dansk sida framhållits sakna betydelse. Den utgångspunkt i tiden, efter vilken kravet på ett skäligt beaktande från Bruuns sida av krigets inverkan på prisstegringen bör bedömas, kan ej av sådan anledning, som nu gjorts gällande, sättas längre tillbaka än till den tidpunkt som eljest skulle vara avgörande d. v. s. tiden för Bruuns övertagande av kontraktet den 19 januari 1915.

Ej heller kan jag finna, att såsom från dansk sida gjorts gällande, ett uttalande i skiljedomen mellan Olesen och Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen den 5 januari 1923, att de av styrelsen å Glommens hamn utförda arbetena ägt rum under en tidsperiod, då prisstegringen i följd av kriget nått en sådan höjd att Olesen måste anses varit berättigad att inställa arbetet, kan medföra att Bruun bör anses hava ägt rätt att på grund av prisstegringen frånträda sitt avtal samtidigt som Olesen nedlade arbetet i augusti 1916.

Bruun har icke vare sig under skiljemannaförfarandet eller sedermera framlagt några specificerade uppgifter på de kostnader prisstegringen medfört för honom. Han har endast angivit några klumpsummor, olika vid olika tillfällen, som icke varit åtföljda av någon specifikation och därför icke kunnat tjäna till någon som helst ledning.

Man är därför i fråga om tidpunkten för inträdet av en ekonomisk force majeure för Bruun hänvisad till det bedömande, som kan ske på grund av den prisindex och de grafiska framställningar, som åberopats i och bifogats svenska Utrikesdepartementets memoranda.

Enligt den prisindex över den allmänna lönenivån, som åberopats i Utrikesdepartementets memorandum den 29 december 1928, var i mitten av juli 1916 prisstegringen å löner i förhållande till den 1 januari 1915 inemot 12 %. Enligt den grafiska framställning, som Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens kontrollant vid arbetet ingav till styrelsen i början av år 1918, och som bifogats Utrikesdepartementets memorandum den 1 februari 1929, var emellertid vid Träslöf prisstegringen i mitten av år 1916 i förhållande till den 1 januari 1915 för stenhuggare högst 6 %, för timmermän högst 3 % och för grovarbetare högst 4.7 %. Beträffande byggnadsmaterialier var enligt den Utrikesdepartementets förstnämnda memorandum bifogade prisindexen prisstegringen i förhållande till den 1 januari 1915 inemot 50 %, och enligt samma prisindex för byggnadsmaterialier och arbetslöner, efter en sammansättning av 33 % materialier och 67 % arbetslöner, 26 %. Räknas med den stegring av arbetslönerna, som faktiskt förelåg vid Träslöf, går alltså i mitten av år 1916 för Bruun prisstegringen för byggnadsmaterialier och löner upp till högst 20 % i förhållande till den 1 januari 1915.

Därvid är dock att märka att bland materialierna icke ingått bränslematerialier, varav priset på kol, som krävdes särskilt för mudderverket, vid nämnda tid stigit betydligt i pris. Då emellertid hela den muddring och schaktning, som Bruun utförde före arbetets övertagande från styrelsens sida, uppgått till endast 12,163 m³, måste den på grund av prisstegring ökade driftkostnaden vid nu nämnda tidpunkt för mudderverket hava varit tämligen obetydlig. Det samma gäller i än högre grad i fråga om de använda kvantiteterna bensin och fotogén, för vilka prisstegringen intill nämnda tid ej var avsevärt högre än å byggnadsmaterialierna.

Vid en prövning av frågan om ekonomisk force majeure måste för övrigt be-

träffande den prisstegring, som inträffat å materialier, beaktas, att en entreprenör bör antagas hava vid tiden för entreprenadavtalets ingående, där så kunnat ske, i regel försäkrat sig om erforderliga materialier till gällande pris. Har han underlåtit detta under tider av betydande prisväxlingar, innebär det ej sällan endast en spekulatio i fallande priser, som i händelse den misslyckas bör drabba honom själv.

På grund av vad sålunda anförts och då Bruun avslutat avtalet fyra och en halv månader efter krigets utbrott, kan icke sägas att för Bruun kostnaden för arbetets utförande blivit, då Olesen i mitten av år 1916 nedlade arbetet, till följd av prisstegringen så ökad, att ekonomisk force majeure då förelegat för Bruun.

Att av skiljedomen mellan Olesen och Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen draga några slutsatser rörande frågan huruvida dyrtidsersättning till större eller mindre belopp eller icke alls skall utgå till Bruun i anledning av Träslöfsarbetet, synes i lika måtto vanskligt. Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen förklarade visserligen i skiljemannaförfarandet i Olesens sak i april 1923, att om skiljemännen komme att lämna styrelsens yrkande om ersättning för kostnadsökning under den tid styrelsen omhänderhaft arbetet utan bifall, styrelsen funne skäligt, att Olesen till den del som skiljemännen kunde finna billigt, tillerkändes ersättning för den genom prisförhöjningen honom tillskyndade förlusten samt att styrelsen varken ville medgiva eller bestrida, att kostnadsökningen på grund av prisstegringen uppgått till det av Olesen angivna beloppet sextiofemtusen kronor; och denna förklaring ledde till att Olesen i skiljedomen tillerkändes ersättning med fyrtiofemtusen kronor.

Huru näraliggande jämförelser mellan Olesens och Bruuns mellanhavanden med Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen än kunna synas, måste dock beaktas, att på grund av de med Glommenentreprenaden förknippade särskilda förhållandena sådana jämförelser lätt leda vilse. Olesens kontrakt var ingånget år 1913; Olesen anförde som skäl för arbetets nedläggande den 5 augusti 1916 ej blott »de vanskliga affärsförhållanden som kriget i Europa skapat», utan även »att kontraktsbestämmeisernas uppgifter om muddringsarbetet icke överensstämde med verkliga förhållandet» — ett påstående som gav skiljemännen vid 1917 års skiljemannaförfarande anledning uttala att muddringsarbetet blivit avsevärt svårare och kostsammare än Olesen med ledning av de uppgifter om bottenens beskaffenhet, som arbetsbeskrivningen och formuläret till kostnadsanbud innehålla, haft anledning beräkna — och slutligen synas jämväl i övrigt i vissa avseenden svårigheterna för arbetets utförande hava varit större vid Glommen än vid Träslöf.

Att sådana och andra särskilda omständigheter medfört, att Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen och till följd därav även skiljemännen ställt sig synnerligen välvilliga mot Olesen, synes påtagligt.

Bruuns ekonomiska force majeure måste anses hava inträtt vid en mycket senare tidpunkt än Olesens. Ända intill mitten av år 1917, då efter en strejk lönenivån vid Träslöf stegrades i förhållande till den 1 januari 1915 för stenhuggare med 27.5 %, för timmermän med 22 % och för grovarbetare med 18.6 %, var högsta stegringen i förhållande till den 1 januari 1915 för stenhuggare 7.8 %, för timmermän 4 % och för grovarbetare 9.3 %. Vid bestämmande av en ersättning för den exorbitanta delen av Bruuns kostnadsökning måste alltså beaktas, att, om hänsyn tages allenast till lönestegringen, en tillämpning av kontraktets priser under utförandet av den ojämförligt största delen av arbetet icke till någon del kan hava legat helt och hållet utanför parternas förutsättningar för avtalet. En ersättning till Bruun för den exorbitanta delen av Bruuns kostnadsökning måste därför, även om i viss mån hänsyn tagas jämväl till prisstegringen å materialier och även med beräkning, att prisstegringen

å materialier skedde mycket snabbare och till högre belopp än lönestegringen, stanna vid ett jämförelsevis lågt belopp.

Ifrågasätts kan emellertid, om det är skäligt, att Bruun utfår ens ett sådant belopp. Som ovan nämnts återstod, då arbetet skolat vara färdigt, en högst betydande del därav, och då Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen övertog arbetet, kvarstod jämväl en betydande del av detsamma. Bruun har icke kunnat styrka, att dröjsmålet med arbetets slutförande inom behörig tid icke kan tillräknas honom såsom försummelse.

Visserligen har Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen i avgivet utlåtande den 31 maj 1921 yttrat, att det icke rimligen kunde krävas, att Bruun skulle gälda den ökade kostnaden efter den tidpunkt, då arbetets fullbordande måst övertagas av Styrelsen, och detta uttalande kunde synas grundat på den uppfattningen, att något dröjsmål med arbetets utförande, som låge Bruun till last och på den grund gjorde honom ersättningskyldig, icke kunde anses hava förelegat.

Beaktas bör emellertid, att Styrelsens nämnda utlåtande avsåg tillstyrkande av en uppgörelse, varigenom såväl Bruun som Styrelsen skulle avstå från anspråk på ersättning för kostnader orsakade av dyrtiden. I varje fall har Styrelsen vid skiljemannaförfarandet år 1919 gjort gällande att dröjsmålet med arbetets utförande vore att tillskriva Bruuns försummelse, liksom också under den tid Bruuns arbete pågått denna uppfattning hävdats av Styrelsens posthavande ingenjör vid arbetet och av Styrelsen själv i dess brevväxling med Bruun; och efter avgivandet av nämnda utlåtande har, sedan uppgörelse på nämnda linjer ej kommit till stånd, Styrelsen vid 1923 års skiljemannaförfarande framställt yrkande om förpliktande för Bruun att ersätta merkostnaden utöver kontraktsbeloppet.

Jag delar emellertid den norska och den danska förlikningsmannens uppfattning, att det föreliggande materialet icke med säkerhet utvisar en försummelse från Bruuns sida av beskaffenhet att böra helt utesluta honom från att i viss mån erhålla ersättning för den honom tillskyndade kostnadsökningen på grund av prisstegring. Ej heller bör under förhandenvarande förhållanden den omständigheten att å andra sidan Bruun icke styrkt, att försummelse icke ligger honom till last, föranleda en sådan utgång. Emellertid kan vid bestämmandet av ersättningens belopp ej bortses från att Bruun dock sannolikt varit åtminstone i viss mån vållande till dröjsmålet med arbetets fullgörande inom behörig tid.

Vid övervägande av vad sålunda anförts och i övrigt förekommit har jag funnit mig väl böra föreslå att ersättning skall utgå till Bruun, men att beloppet av denna ersättning icke skall sättas högre än trettiotusen kronor.

Oslo den 3 februari 1929.

Algot Bagge.